

**UK PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA OBČANSKÉ VÝCHOVY
A FILOSOFIE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MUSLIMSKÁ RODINA V AFGHÁNISTÁNU

Autor: Eva Kmochová (FJ - ZSV)

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Markéta Dvořáková

Rok: 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Muslimská rodina v Afghánistánu vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu, další zdroje i materiály uvádím v příloženém seznamu.

V Praze dne 29.3.2010

.....

Eva Kmochová

Na tomto místě bych ráda využila možnosti poděkovat všem za dobré podmínky pro vytvoření bakalářské práce, jmenovitě vedoucí mé práce Mgr. Markétě Dvořákové, Eriku Šrámkovi za poskytnutí informací o dostupné literatuře a jeho zkušeností z Afghánistánu a RNDr. Vladimíru Sáňkovi za možnost navštívit Islámskou nadaci v Praze.

Obsah

Úvod	5
1. Základní východiska při pohledu na život muslimské ženy	7
1.1. Západní koncepce.....	7
1.2. Islámská koncepce.....	8
1.2.1. Islámský feminismus.....	9
1.3. Základy islámu	10
2. Příčiny ženské role v afghánské rodině	12
2.1. Geografické vlivy	12
2.2. Ekonomický aspekt	13
2.3. Politika a její dopady na rodinu.....	14
2.4. Právní předpisy – šarí'a	16
2.5. Rozdíly mezi venkovem a městem.....	18
3. Postavení ženy a dítěte v afghánské rodině	19
3.1. Narození dítěte do afghánské (velko)rodiny	20
3.2. Výchova dítěte.....	21
3.3. Tradiční afghánské ošacení	23
3.4. Studium a gramotnost.....	24
3.5. Svatba a manželství.....	26
3.5.1. Polygamie.....	30
3.6. Možnosti rozvodu.....	32
3.7. Konec života.....	34
4. Afghánská žena a veřejný život	37
4.1. Možnosti zaměstnání.....	37
4.2. Ženy a soudnictví	38
4.3. Ženy a politika.....	39
Závěr	41

Použitá literatura	43
Anotace	50
Annotation.....	51
Seznam příloh.....	52
Přílohy	53

Úvod

Bakalářská práce se bude věnovat muslimské rodině v Afghánistánu, konkrétně se zaměřením především na ženu a dítě v rodině, jejich postavení a rolím. Rodina bývá pro Afghánce (i pro muslimy obecně) velice důležitou institucí a také základní jednotkou jejich státu.

Afghánský rodinný život, jeho pravidla, rituály i fungování zásadně ovlivňuje náboženství, tedy islám.

Práce se bude zabývat dvojitým pohledem na postavení afghánské ženy, pohledem západním a muslimským. Dále okolnostmi a důvody ženské role v rodině a okrajově jejím postavením ve veřejném životě, nejdůležitějším etapám v rodině jako je narození dítěte, jeho výchova, manželství i možnosti rozvodu. Bude zmíněno také tradiční ženské zahalování či gramotnost a studium dívek.

Práce bude rozdělena na čtyři hlavní kapitoly:

1) Základní východiska při pohledu na život muslimské ženy

Tato část se bude zabývat dvěma základními koncepcemi, které se věnují postavení ženy obecně v islámu. Jedná se o pohled západní a obecný muslimský a jejich hlavní rozdíly při nahlížení na muslimské ženy. Okrajově by se také měla zmiňovat o islámském feminizmu a následně o základech islámu.

2) Příčiny ženské role v afghánské rodině

Kapitola bude věnována konkrétně Afghánistánu a okolnostmi postavení ženy v rodině. Bude se zabývat zejména ovlivnění geografickými faktory, ekonomickými aspekty, politikou a její situací, právními předpisy (tedy *šarí'ou*) či velkými rozdíly mezi městy a venkovem. Na rodinu a ženskou roli mají vliv také společenské vrstvy i názory jednotlivých Afghánců.

3) Postavení ženy a dítěte v rodině

Třetí část by měla popisovat postavení ženy a dítěte od narození až do smrti. Jednotlivé životní etapy Afghánců bývají provázány mnoha různými rituály a obřady, které zde budou také zmiňovány. Tyto rituály jsou však na každém území jiné, proto se práce bude snažit přiblížit spíše ty venkovské a tradiční.

4) Afghánská žena a veřejný život

Poslední kapitola bude popisovat možnosti ženy ve veřejném životě, tzn. možnosti zaměstnání, vstupu do politiky či svědectví u soudu.

Na Západě bývá pohled na muslimky často zavádějící, tato práce by se měla pokusit o relevantní přístup i o popis poznatků k danému tématu načerpaných z různé literatury. Neměla by hodnotit ani pozitivně či negativně afghánský rodinný život a měla by sloužit k podání základních údajů a informací. Toto téma jsem si vybrala zejména kvůli poznání odlišného životního stylu a hlubšímu porozumění pro nás cizí kultury.

Jak již bylo uvedeno, muslimská rodina tvoří základní jednotku islámské obce. Ovšem „je velmi obtížné popsat mnohostranný citový a společenský vztah muže a ženy, respektive celé rodiny v islámském světě, který je uvnitř sociálně a kulturně tak hluboce strukturován.“¹ Samozřejmě ani Afghánistán není výjimkou, jedná se o velice uzavřený stát a informace bývají často strohé. Práce se tedy bude snažit zejména o přiblížení místní rodiny a jejího každodenního životního koloběhu.

¹ KŘIKAVOVÁ, A., MENDEL, M., MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 192.

1. Základní východiska při pohledu na život muslimské ženy

V dnešní době se otázkou postavení ženy a jejích hodnot v muslimské světě zabývá stále více teoretiků i médií. Bohužel často dochází k různým pochybením a zkreslení při vytváření obrazu muslimské ženy, která pramení především z neznalosti či nesprávného pochopení tradičního života v islámských zemích.²

Za základní dvě neslučitelná východiska, která se věnují jejím postavení, se obecně považují západní a islámské koncepce.

Při polemických soubojích těchto kontrárních myšlení a názorů, je tato problematika patrně nejtěžším bodem sporu a probouzí velké emoce. Každá strana má své hodnoty, které se snaží hájit a podpořit, což je pochopitelné, ale bojí se hledat nějaký kompromis.³

Nejsnadnější by bylo podívat se na tuto otázku ze západního pohledu, kde je vytvořen obraz ženy v muslimských zemích jako strádající osoby snášející ponižování. Důležitějším se však stává, jak vidí svou situaci místní obyvatelky v kontextu vlastních tradic a hodnot.

Tato problematika se samozřejmě také liší podle jednotlivých států i společenských vrstev.

1.1. Západní koncepce

V západním světě bývá dnes muslimská žena vděčným zdrojem zájmů mnoha fotografů i reportérů. Často se však stává, že průměrný člověk tak nabývá špatného dojmu o ženě jakožto novodobé otrokyni, která chodí neustále zahalena a je dennodenně pod dohledem svého manžela. Tato vize může být v určitých ohledech pravdivá, ale na druhou stranu nebere v potaz okolní vlivy (geografie, ekonomická situace atd.), historické, náboženské i tradiční okolnosti způsobu života ženy, kterým se budu věnovat podrobněji níže.

Obhájcům univerzálních lidských práv není postavení, které bývá ženě v arabských zemích přisuzováno, lhostejné a tento stav se jim často jeví

² KŘÍKAVOVÁ, A., MENDEL, M., MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 198.

³ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 103.

jako krajně nepřijatelný.⁴ Jmenují zpravidla podřízenost v manželství, nižší dědický nárok, omezení ve veřejném životě, nemožnost sňatku ženy s jinověrcem a především také znevýhodnění oproti mužovu právu na snadný rozvod.

Dnešní západ trpí jakousi islamofobií, zakazuje se tradiční islámský šátek a závoj nejen na školách, ale i ve veřejném životě. Státy, kterých se týká tento zákaz, se snaží zabránit stále rostoucímu vlivu islámu. Chápu závoj jako nástroj útlaku žen, i přesto, že neznají jeho význam a okolnosti zahalování pro muslimskou společnost.

1.2. Islámská koncepce

Postavení ženy zde formují především dva prameny, Korán a *šarí'a*⁵, tedy tradiční islámské právo. „Muslimové řadí rodinné a dědické právo k té části *šarí'y*, která se zakládá na přímých koránských pokynech.“⁶

Západní kritiky odmítají s využitím moralistických protiútoků, kdy argumentují slábnutím rodinných pout, konzumním myšlením a požitkářstvím, které se v euroamerickém světě nachází na pomyslném vrcholu.⁷

Liberálně smýšlející muslimové kladou důraz na islám, jakožto ochranu ženské důstojnosti. Proto jsou podle nich důležitá zvláštní ženská oddělení (např. v dopravních prostředcích), která je mají ochránit od nežádoucích mužských dotyků. Mnohé islámské ženy samy soudí, že tato pravidla přispívají k jejich bezpečnosti a důstojnosti. Necítí se podřízené a kritizují volný západní životní styl.⁸ Rodina je pro ně na prvním místě a jsou ochotny udělat vše pro její bezproblémový chod.

Zahalování znamená pro ženou určitou střídmost a cudnost na veřejnosti, zůstávají uchráněny před pohledy mužů. Navíc „muslimský vztah k odívání

⁴ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 77.

⁵ Tradiční islámské právo, které ovlivňuje téměř veškeré aspekty muslimského života, často však bývají tradice a místní zvyky konzervativnější než právo samo.

⁶ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 83.

⁷ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 154.

⁸ KŘIKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám: ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 89.

nekoření v útlaku, ale v silném vnímání rozdílu mezi veřejným a soukromým, mezi povinnostmi k Bohu a povinnostmi k manželovi“.⁹

Velké množství islámských žen svůj status v rodině a společnosti obhájí, ale existuje i další skupina, která se své postavení snaží změnit, islámské feministky.

1.2.1. Islámský feminismus

Jedná se o klasický feministický směr, který je znepokojen rolí ženy v islámské společnosti. Cílem je rovnost všech muslimů v oblasti veřejného i soukromého života. Místní feministky obhájí svá práva, sociální spravedlnost a rovnost rodů. Pokoušejí se zvrátit představy o ženách jako morálně nebo duchovně nižších než muži nebo jako zdroji sexuálního pokušení.¹⁰

Průkopnicí tohoto směru je zejména pákistánská feministka a teoložka Riffat Hassanová, jež nyní vyučuje na americké univerzitě a toto prostředí ji hodně ovlivnilo. „Vybírá koránské verše svědčící o společné odpovědnosti obou lidských partnerů před Bohem a dospívá k názoru, že patriarchální křesťanství a islám diskriminují ženy mj. proto, že se vžilo špatné čtení Bible a Koránu.“¹¹

„Podle jihoafrické muslimské aktivistky Shamimy Shaikh je pro muslimky Korán a islám silou, která jim může umožnit jak emancipaci, tak podřízení. Za správné čtení Koránu považovala to, jež je pro ženy osvobozující. Islámské feministky si myslí, že příčinu dnešního nerovnoprávného postavení žen nelze nalézt v Koránu samotném, nýbrž faktu, že jej až dosud interpretovali muži.“¹²

Tématem islámského feminismu i ženské emancipace se konkrétně v Afghánistánu zabývá sdružení RAWA - Revoluční sdružení afghánských žen, kterému bude věnován prostor v poslední kapitole.

⁹ Eurabia [online]. 14.9.2009 [cit. 6. 2. 2010]. O feminismu a islámu Dostupné z WWW: <http://www.eurabia.cz/Articles/3366-o-feminismu-a-islam.aspx>.

¹⁰ DVORSKÁ, Alice. *Feminismus.cz* [online]. 16. 8. 2005 [cit. 6. 2.2010]. Zahalená tvář a zahalená mysl. Dostupné z WWW: <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=442282>.

¹¹ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 85.

¹² DVORSKÁ, A. *Ženy v islámu. A-kontra* [online]. 21.8.2005, 2/2005, [cit. 1.4.2010]. Dostupný z WWW: <http://www.a-kontra.net/zeny-v-islam>.

1.3. Základy islámu

Pro pochopení muslimského přístupu k rodině je vhodné poznat obecné základy islámu, který se stal hlavním pilířem místního života nejen osobního, rodinného a zbožného, ale i ekonomického, politického či právního.

Toto náboženství se stalo jedním z nejrozšířenějších ve světě, nenachází se pouze na Blízkém a Dálném východě, ale jeho komunity se usadily v mnoha dalších zemích. „Muslimové tak žijí ve všech klimatických i zeměpisných oblastech.“¹³ Jedná se o monoteistickou víru, jejímž Prorokem je Muhammad, který se narodil v Mekce (dnešní Saudská Arábie).

Muhammadovi se několikrát zjevila posvátná postava jménem Gabriel a poté začal Prorok hlásat svá kázání, kvůli nim byl nakonec z Mekky vyhnán a roku 622 se usídlil v Medíně, kde pomalu získává své stoupence. Tímto datem také začíná muslimský letopočet.

Posvátnou knihou islámu je Korán, který podle tradice obsahuje Boží sdělení zjevené Muhammadu samotným Alláhem. Nejprve byly Prorokovy výroky předávány ústně, nakonec byly zapsány kolem roku 655. Samotná kniha je členěna do 114 kapitol či skladeb, tzv. súr, které ovšem na sebe nemají žádnou návaznost, ale většinou jsou řazeny od nejdelších po nejkratší verše. Pomocný text při nejasných pasážích v Koránu, jsou *hadísy*, což je soubor činů a výroků Muhammada.¹⁴

Většina muslimů se hlásí k jedné ze dvou odlišných větví islámu, jejich příslušníci se nazývají buď sunnitě nebo šíité. Důvodem rozdělení byla problematika nástupců do čela muslimské obce. Boje probíhaly v 7. století mezi Alim (zeť Muhammada) a čtyřmi chálífy (hodnostáři). Zastánci Aliho, kterého měli za jediného nástupce Proroka, se nazývají Šíité; druhá strana stojící za chálífy Sunnitě (dnes asi 80 - 90% muslimů).

¹³ CHAJRÍ, F. *Islám*. Praha : Ikar, 2001, s. 187.

¹⁴ *Wikipedie, otevřená encyklopedie* [online]. c2010 [cit. 4.3.2010]. Islám. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Isl%C3%A1m>.

Základními opěrnými body je pět hlavních pilířů islámu, které musí každý správný muslim bezpodmínečně dodržovat. Jsou to především:

- jediný bůh je Alláh a Muhammad je jeho Prorokem
- povinnost pětkrát denně se modlit (tzv. *salát*), vždy směrem k Mekce
- obdarovávání chudých almužnami
- slavení Ramadánu, devátého postního měsíce muslimského kalendáře
- pouť do Mekky (alespoň jedenkrát za život)¹⁵

Další známá pravidla jsou např. zákaz konzumace vepřového masa, a alkoholu či krve. Důležitý bývá způsob porážky zvířete, který by měl být proveden dle islámské tradice.¹⁶ Ve skutečnosti je stravovacích pravidel mnoho, ale zde již záleží na vůli každého jedince jakým způsobem plní příkazy islámu.¹⁷ Některá jídla nemusí být přímo zakázána, ale jsou považována za odporná.¹⁸

V praxi není islám a náboženské otázky oddělený od státu a jeho chodu. Důkazem je např. *šari'a*, islámské právo, které vychází z Koránu. Mnoho lidí ji považuje za konzervativní soubor práv, která nedodržují lidská práva, tedy rovnost muže a ženy, jak ji chápeme v západním světě. Na druhou stranu je však žena bohatší o práva jiná (např. vyživování manželem). Často se však stává – a to je mimo jiné situace Afghánistánu – že místní zvyky, tradice, ústní právo či stanoviska duchovní jsou konzervativnější než samotná *šari'a*.

Důležitým a často zneužívaným pojmem je tzv. *džihád*, který v arabštině „vždy souvisí s pojmy snaha, píle či úsilí“¹⁹. Každý muslim by měl vést svůj vlastní *džihád*, žít dobře a šířit svou víru mírumilovně, „neustále konat co největší dobro a odsuzovat zlo“.²⁰ Bohužel někteří militantní muslimové chápou tento pojem jako ozbrojený boj proti nepřítelům islámu či jeho šíření mečem a kvůli tomuto smýšlení stále roste počet odpůrců islámu v západním světě, kde se toto slovo nesprávně překládá jako svatá válka.²¹

¹⁵ CHAJRÍ, F. *Islám*. Praha : Ikar, 2001, s. 61 - 62.

¹⁶ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 138 - 139.

¹⁷ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 111.

¹⁸ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 139.

¹⁹ MENDEL, M. *Džihád*. Brno : Atlantis, 1997, s. 25.

²⁰ CHAJRÍ, F. *Islám*. Praha : Ikar, 2001, s. 62.

²¹ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 84.

2. Příčiny ženské role v afghánské rodině

Základní jednotkou afghánské společnosti je jednoznačně rodina. Velká důležitost bývá přikládána rodinné loajalitě a také jednotě v sociálních, ekonomických i politických aspektech.²²

Jak již bylo uvedeno, postavení ženy v muslimském světě ovlivňují nejen geografické aspekty či právní předpisy, ale také ekonomika, politika, společenské vrstvy a názory jednotlivých muslimů.

Tyto příčiny samozřejmě platí i pro situaci v Afghánistánu, která je v mnohém unikátní. Nejen díky jedinečné geografické poloze, ale na druhou stranu bohužel i kvůli bývalé politice Talibánu, která zastavila nejen ekonomický rozvoj země, ale zhoršila i situaci žen a leckde stále přežívá. „Talibové vzešli z uprchlických táborů v Pákistánu, kam utíkali Afghánci po invazi Rusů v roce 1979. V uprchlických táborech za hranicemi země se formovalo radikální odbojové hnutí Talonů. Původně bylo jejich cílem vyhnat Rusy ze země. Sítilo hlavně díky velkorysé podpoře Pákistánu, USA a Saudské Arábie, a to jak finanční, tak ideologické.“²³ Hlavním pilířem toho hnutí byl islám, „výklad náboženských knih včetně Koránu byl přizpůsoben potřebám, kvůli kterým Talibové vznikli. Náboženské lekce byly spíše militantní výukou doplňovanou praktickým vojenským výcvikem.“²⁴

Všechny výše zmíněné aspekty tvoří určité klima, jež afghánskou rodinu velmi ovlivňuje.

2.1. Geografické vlivy

Pro Afghánistán je typická jeho geografická poloha a povrch. Leží ve střední Asii, obklopen šesti státy (viz. Příloha č. 1). Jedná se o velice hornatý stát, kde je podnebí ovlivněno především pohořím Hindúkuš, jehož nadmořská výška činí přes 7000 metrů nad mořem. Tyto hory samy o sobě tvoří jakousi hranici

²² DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 10.

²³ FROUZOVÁ, M. (ed). *Závoj a džínny – ženy v islámském světě*. Praha : Vyšehrad, 2006, s. 29.

²⁴ Tamtéž, s. 30.

či bariéru, která zabraňuje nejen zahraničním stykům, ale i kontaktům mezi jednotlivými afghánskými údolími. I dnes se zde nacházejí velice izolovaná území, které se obešly bez jakýchkoli cizích vlivů a mají tak svébytné kulturní normy a tradice.²⁵

Bohužel tyto „kamenité a skalnaté horské srázy dodnes skýtají úkryt fanatickým bojůvkám islámských fundamentalistů.“²⁶ Na druhou stranu by zde mohlo vzniknout množství rezervací či chráněných území.

Tento stát také trpí nedostatkem pitné vody, sucho je zde velkým problémem (vyjma některých severozápadních oblastí) trápící především zemědělství, které je zde hlavní obživou většiny obyvatel.²⁷

Afghánské podmínky nejsou příznivé pro život jako ho zná Evropa či Amerika, dotýká se tak samozřejmě i fungování místní rodiny, pro kterou není jednoduché např. dopravit se na vzdálené místo, protože infrastruktura zde nemá odpovídající důležitost a mnohokrát chybí úplně. Cesty a silnice bývají rozbité, železnice měří pouhých pár desítek kilometrů. Na venkově nejběžnějším dopravním prostředkem bývá osel nebo kůň.²⁸ Navzdory tomu však stále existují kočovné klany, ve velké míře pastevcí dobytka, kterým tento přírodní ráz nevadí a jsou na něj zvyklí. I obyvatelé žijící na venkově v jednotlivých údolích se dokázali přizpůsobit a tvoří území, ve kterých bydlí bližší i vzdálení příbuzní jedné rozvětvené rodiny.

2.2. Ekonomický aspekt

Ekonomie je dalším důležitým aspektem při pohledu na kvalitu a hodnotu života v Afghánistánu. Tento stát poměrně dost trpí chudobou, zemědělství či pastevectví se stalo hlavním zdrojem obživy, kde pracuje téměř 80% obyvatel, ale výdělek z něho nebývá velký. Záleží samozřejmě na místním podnebí a sucha způsobují velké škody. Afghánistán je také největším výrobcem opia ve světě, maková pole zabírají velké množství půdy, i když organizace UNODC (United Nations Office on Drugs and Crimes) uvádí, že „pěstování máku setého se snížilo

²⁵ MAREK, J. *Dějiny Afghánistánu*. Praha : Lidové noviny, 2006, s. 5.

²⁶ Tamtéž, s. 5.

²⁷ MAREK, J. *Stručná historie států : Afghánistán*. Praha : Libri, 2003, s. 106.

²⁸ Tamtéž, s. 109.

o 19% v roce 2008“.²⁹ Nejvíce plantáží se nachází v jižní části země, „centra kultivace byla lokalizována především v regionech charakterizovaných vysokou ekonomickou nejistotou.“³⁰

„Přibližně každý sedmý Afghánec se zabývá nějakým řemeslem. Na venkově zhotovuje potřeby pro zemědělce, ve městech jednoduché výrobky spotřební povahy, které mu nezajišťují dostatečné výdělky.“³¹ Další časté zaměstnání je zpravidla obchodník. Otec učí syna jak se starat o obchod a později mu ho také předává.

Ve větších městech mohou najít uplatnění i nepočetné okruhy dělníků či inteligence, které by se ovšem na venkově neuživily.

Těžký život v nepřístupných oblastech i namáhavé zaměstnání v zemědělství či výrobě mají vliv na střední délku života, která zde patří k nejnižším na světě. Muži se průměrně dožívají 47 let a ženy 45,5 let.³²

Náboženství zasahuje i do tohoto odvětví, zejména co se týká vlastnictví půdy. Islámský princip „říká, že nejvyšším vlastníkem všeho je bůh, kdežto lidé jsou jen správci, uživateli jim svěřených statků.“³³

Afghánská ekonomika v posledních letech dostávala dotace z mnoha organizací mezinárodní pomoci. Snaží se jimi snížit nedostatky nejen pitné vody a potravy, ale i zlepšit infrastrukturu, vývoj školství či dostupnost lékařů.

2.3. Politika a její dopady na rodinu

Největší vliv na soudobou rodinou měl bývalý politickým režim vedený nábožensko-politickým radikálním hnutím Talibánem, který se dostal k moci v roce 1996 a ztratil ji roku 2001 za pomoci amerických a britských vojenských jednotek.

²⁹ *United Nation Office on Drugs and Crimes* [online]. c2010 [cit. 12.2.2010]. World Drug Report 2009. Dostupné z WWW: <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/WDR-2009.html>.

³⁰ Tamtéž

³¹ MAREK, J. *Dějiny Afghánistánu*. Praha : Lidové noviny, 2006, s. 299.

³² MAREK, J. *Stručná historie států: Afghánistán*. Praha : Libri, 2003, s. 195.

³³ KOVÁŘ, J. *Islám a muslimské země*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1984, s. 59.

Za základ považoval velice nekompromisní výklad islámského práva na všechny aspekty života. Znovu získaly uplatnění tělesné tresty, které již nebyly téměř používány, jednalo se zejména o bičování a kamenování.³⁴

„Tálibové se zpočátku žádného násilí na obyvatelstvu nedopouštěli, naopak se snažili vymýtiti korupci, obnovit obchod a zavést v zemi pevný řád.“³⁵ Na druhou stranu zavedli velice přísný režim, založený na zásadách prvotního konzervativního islámu. Došlo k zavádění různých kulturních či společenských zákazů, které se týkaly i médií nebo zábavy. Největší změny se také dotkly každodenního života lidí a především žen. Jejich postavení ve společnosti se výrazně zhoršilo, na veřejnosti se musely pohybovat dokonale zahalené v burce a s doprovodem muže (otce, manžela či bratra). Nesměly studovat a pokud měly zaměstnání, byly nuceny ho opustit a zůstat doma.³⁶

V období vlády Talibánu docházelo i k ničení kulturních památek, nejznámějším případem se stalo v roce 2001 zničení obrovských soch Buddha vytesaných do pískovce v Bamjánském údolí. UNESCO roku 2003 zařadilo toto údolí na Seznam světového dědictví. Celé chráněné území měří 341, 95 hektarů a nalézá se zde i mnoho vzácných jeskynních komplexů.³⁷ Archeologové se touto oblastí stále zabývají, v roce 2006 našel tým z Německa vzácný dokument „ve východní straně jedné části největší zničené bamjánské sochy. Dokument byl napsán gilgitsko-bamjánským typem písma a datuje se do 6.-7. století. Tento typ sánskrtu byl používán hlavně v severní Indii, Pákistánu a také Afghánistánu. Nalezený dokument byl součástí sutry, která vysvětluje základní teze buddhismu a mimo jiné praví, že všechno je pomíjivé. Text byl napsán na kousku upravené březové kůry zabalené v kusu látky se znaky, které podle vědců symbolizují Buddhovy kosti.“³⁸ Navíc se někteří archeologové domnívají, že v této oblasti

³⁴ FROUZOVÁ, M. (ed.). *Závoj a džíny – ženy v islámském světě*. Praha : Vyšehrad, 2006, s. 30.

³⁵ MAREK, J. *Stručná historie států: Afghánistán*. Praha : Libri, 2003, s. 77.

³⁶ FROUZOVÁ, M. (ed.). *Závoj a džíny – ženy v islámském světě*. Praha : Vyšehrad, 2006, s. 30.

³⁷ *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. 25.7.2009 [cit. 1.4.2010]. Bamjánské údolí. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Bamj%C3%A1nsk%C3%A9_%C3%BAol%C3%AD.

³⁸ STANĚK, R. *Aktuálně.cz* [online]. 5.12.2006 [cit. 1.4.2010]. Obří sochy Buddha odkryly nové tajemství. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asia-a-pacifik/clanek.phtml?id=285208>.

by měla být ještě nenalezená socha obřího ležícího Buddha, která by měla na délku měřit 300 metrů a byla by tak největší sochou na světě³⁹ (viz. Příloha č. 1).

V současné době se UNESCO snaží o rekonstrukci zničených soch, které by měly být poskládané z kousků a zbytků těch původních.⁴⁰

V Afghánistánu se první demokratické prezidentské volby konaly až roku 2004 (volební právo získaly i ženy) a byl zvolen Hamíd Karzaí, který vyhrál i druhé volby 20.8.2009 (viz. Příloha č. 2).

2.4. Právní předpisy – šarí'a

Šarí'u můžeme nazývat tradičním islámským právem, jehož základem jsou pravidla božského původu bez rozdílu mezi náboženstvím a zákony.⁴¹ Doslovně se toto slovo nepřekládá, ale uvádí se, že „původně znamenalo cestu, především k vodnímu zdroji.“⁴²

Šarí'a se dá rozdělit na dvě pomyslné roviny, z nichž první zahrnuje zejména vztah mezi člověkem a Bohem a jeho pravidla. Druhá rovina se zabývá vztahy mezi lidmi a dále např. celkově rodinným právem.⁴³

Co se týče žen, šarí'a řeší především otázku jejich manželství, rozvodu, dědického práva, oblékání a celkově chování v rodině. Obecně upravuje téměř veškeré aspekty muslimského života. „Úloha šarí'y nemá v sociálně-ekonomickém a morálním regulování života společnosti nemá historické obdoby.“⁴⁴ Rozdíly v této tradici však můžeme vidět mezi jednotlivými státy. V zemích jako jsou např. Turecko či Egypt, kde je rozšířen turistický ruch, již žena v západním oblečení nevzbuzuje pohoršení.

³⁹ STANĚK, R. *Aktuálně.cz* [online]. 5.10.2006 [cit. 1.4.2010]. Zrodí se v Afghánistánu noví buddhové?. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=252691>.

⁴⁰ Tamtéž

⁴¹ KOVÁŘ, J. *Islám a muslimské země*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1984, str. 80.

⁴² OSTŘANSKÝ, B. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha : Libri, 2009, s. 193.

⁴³ Tamtéž, s. 193.

⁴⁴ KOVÁŘ, J. *Islám a muslimské země*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1984, s. 80.

V Afghánistánu tomu tak však není, zde se požaduje zahalování žen, vyjma obličejů a zápěstí. Funguje zde také tzv. mravnostní policie, která tento způsob oblékání hlídá. Muslimky tak mohou být pokárány či zadrženy za porušení *šarí'y*.

„Muslimové odmítají myšlenku, že by *šarí'a* ženu diskriminovala. Z jejich pohledu islám poskytuje ženě stejně široká práva jako muži, nikoli však totožná.“⁴⁵ I v afghánské ústavě stojí, že jakýkoli druh diskriminace a výhod mezi obyvateli země je zakázán. Afghánští obyvatelé (tedy muži i ženy) jsou si rovnocenní, mají stejná práva a povinnosti před zákonem.⁴⁶ Korán se o této problematice zmiňuje takto: „Muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednomu z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit. A ty, jejichž neposlušnosti se obáváte, varujte a vykazujte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže vás jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody!“⁴⁷

Další problematiku, týkající se rodiny, kterou islámské právo řeší, bývá především rozvod. „*Šarí'a* sice připouští v případě nutnosti rozvod, ale shodně s veřejným míněním ho označuje za nežádoucí.“⁴⁸ Pokud se chce rozvést muž, má situaci značně jednodušší, i přesto však rozvody nejsou častým jevem. To je také jedním z důvodů kritiky západního světa, kde se rozpadá téměř polovina uzavřených manželství. Tématem rozvodu se bude podrobněji zabývat i následující kapitola, která bude věnována především postavení ženy a dítěte v rodině a její hierarchii.

⁴⁵ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 87.

⁴⁶ *Constitution of Afghanistan*, January 4, 2004. Chapter 2, Article 22. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 20.2.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_1_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

⁴⁷ *Korán* (4:38). Praha : Odeon, 1991, s. 524.

⁴⁸ *Constitution of Afghanistan*, January 4, 2004. Chapter 2, Article 22. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 20.2.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_1_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

2.5. Rozdíly mezi venkovem a městem

Velké rozdíly v ženské otázce se objevují v městech a na venkově. „Afgánistán patří k nejméně urbanizovaným státům v Asii. Koncem 20. století měl jen 65 měst a z nich jen čtyři stotisícová či větší. Ve městech žije jen asi pětina obyvatelstva.“⁴⁹

Na venkově stále existují velice izolovaná území se svými tradicemi, kde se *šarí'a* uplatňuje ve všech aspektech života, a to mnohdy více konzervativněji než samo právo vůbec nařizuje. Žádné městské vlivy či novoty sem většinou nezasahují. Hlavní osobou zde bývá stařešina rodu, který mnohdy bývá i samozvaným soudcem. Podobná uskupení na venkově trvají mnoho let bez větších změn, postavení ženy je zde proto poněkud podřízenější než ve větších městech.

Atmosféra je ve městech, které mají dlouhodobější kontakt se západní civilizací, uvolněnější a existují zde větší životní možnosti. Dívky mohou např. studovat a ženy si najít zaměstnání, pokud jim to manžel či otec dovolí. Takovým příkladem se stává „Kábul, který je hlavním městem od roku 1773 (1 milion obyvatel)“.⁵⁰ Zde se nachází univerzita a celkově bývají zde životní podmínky příznivější. I přes tradiční oblékání je zde znát určitá míra emancipace.

⁴⁹ MAREK, J. *Stručná historie států: Afgánistán*. Praha : Libri, 2003, s. 105.

⁵⁰ Tamtéž, s. 104.

3. Postavení ženy a dítěte v afghánské rodině

Následující kapitoly se odkazují zejména na literaturu a elektronické zdroje věnované konkrétně Afghánistánu, ale v určitých momentech také na obecnou literaturu, která popisuje život muslimů všeobecně, kdy tradiční hodnoty a různé rituály si bývají ve velké míře podobné.

Pro Afghánce jsou v životě nejdůležitější tyto momenty či etapy: svatba s manželstvím, narození dítěte (zejména syna) a smrt. Zahrnují spousty obřadů a rituálů, které mají různé obměny na jednotlivých územích. Každý obřad ukončuje a uvádí další etapy, tak se tvoří určitý souvislý běh života.⁵¹

Specifickou roli v rodinném životě zde hrají především ženy a posléze děti. Rodina a její soudržnost je pro muslimy velmi důležitou institucí, kterou opatrují a každodenně o ni pečují. Pro ženu zde nastává role, kdy „jejich hlavní povinností je domov, rodina a starost o manžela, a tím o stabilitu muslimské společnosti.“⁵²

Tato situace má své pozitivní i negativní stránky. Pokud dojde v manželství k neshodám či problémům, snaží se je mužská část či matka manžela řešit jedinečně uvnitř rodiny. Takovýto způsob se stává typickým pro venkovská území, kdy „pojetí cti u rolnických populací je dodnes velmi konzervativní“.⁵³

Model klasické afghánské velkorodiny se podstatně liší od euroamerického stylu, „soudržnost zahrnuje všechny generace i boční větve, starostlivou péči o děti i zestárlé rodiče a prarodiče.“⁵⁴ Hlavou je samozřejmě muž a má plnou zodpovědnost nejen za svou manželku a děti, jedná se tedy o patriarchální soužití.

Velký vliv zde má samozřejmě náboženství, ale je třeba ho chápat v kontextu společenských a historických podmínek, nikoli separovaně.⁵⁵

Kapitola bude věnována jednotlivým zobecněným etapám života, od narození dítěte, přes jeho výchovu, oblékání, možnosti studia, svatbu a domácnost, způsob rozvodu a nakonec pohřeb. Tyto etapy jsou doprovázeny různorodými rituály či obřady, které jednotlivé období ukončují a další zahajují.

⁵¹ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 139.

⁵² KŘÍKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám: ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 179.

⁵³ Tamtéž, s. 203.

⁵⁴ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 86.

⁵⁵ KOVÁŘ, J. *Islám a muslimské země*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1984, s. 100.

Liší se nejen podle geografických území, ale také v různých společenských vrstvách a postavení muslimů. Existují však dva obřady, které má celý muslimský svět totožné. Jedná se zejména o recitaci veršů či pasáží z Koránu a navštěvování hrobů světců. Recitace probíhá snad u všech životních etap, při narození potomka, sňatku i pohřbu a mnoha dalších. Návštěvy hrobů světců jsou časté při individuálním rozjímání či vyslovení přání a požádání Boha o laskavost.⁵⁶

3.1. Narození dítěte do afghánské (velko)rodiny

Mladý pár po svatbě žije většinou ve velkorodině manžela. Od nastávající matky se očekává, že „zajistí kontinuitu rodu po mužské linii. Porodí-li žena alespoň jednoho syna, má téměř vždy zajištěnou úctu do budoucích let. Právně jí patří hold úcty k matce, neboť splnila to nejdůležitější čeho je třeba. . Synové jsou totiž zárukou další materiální prosperity rodiny i šíření jejího věhlasu.“⁵⁷ Později se starají o své rodiče a také mladší sourozence, zejména hlídají své sestry.

V době těhotenství se především na venkově drží tradiční rituály a obřady. Žena v doprovodu svých blízkých nebo sousedů či příbuzných navštíví hrob světce, aby se mohla pomodlit. Pokud si přeje narození syna, žádá zesnulého o přímluvu a laskavost u Boha, aby její přání byl vyslyšeno. Poté na hrobě zanechá svůj symbol, např. kousek šatů, pramen vlasů.⁵⁸ Existuje i zvyk, kdy nastávající matka nesmí přijít do styku s určitými zvířaty, která by mohla znamenat narození nemocného nebo postiženého dítěte. Jedná se např. o některé druhy ještěrů, které mohou znamenat porod potomka albína.⁵⁹ V sedmém měsíci těhotenství se ženy z rodiny a sousedství scházejí a připravují v domě místo pro budoucí matku a dítě. Kolem lůžka se připevňují verše z Koránu a různé amulety. Postel musí být natočena tak, aby nohy těhotné nebyly otočeny směrem k Mekce, protože by to znamenalo gesto malého respektu.⁶⁰

⁵⁶ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 137.

⁵⁷ KŘÍKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám: ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 202.

⁵⁸ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 19.

⁵⁹ Tamtéž, s. 19.

⁶⁰ Tamtéž, s. 19.

Během porodu, který na venkově probíhá v domě, jsou muži vykázáni ven a rodiče pomáhají sousedky. Málokdy se stává, aby u narození dítěte asistoval lékař, a to především z důvodů vzdálenosti (nejběžnějším venkovským dopravním prostředkem bývá osel)⁶¹, nedostatků profesionálů i náboženských tabu – manžel si nepřeje, aby jeho žena byla vyšetřována lékařem-mužem.⁶² Podle tradice je „intenzivní bolest zakoušená ženami při porodu považována za odpykání jejích hříchů a představuje získání zvláštní odměny od Alláha.“⁶³ Jméno se narozenému dítěti dává většinou až sedmý den po porodu.⁶⁴ Den pojmenování potomka je spjat s obřadem, „který spočívá v obětování zvířete a ustřížení chomáčku vlasů dítěte.“⁶⁵ Tyto rituály probíhají zejména ve venkovském prostředí. Pokud se jako první narodí syn, trvají oslavy několik dní, dcera se samozřejmě také slaví, ale nikoli tak dlouho a bujaře.

3.2. Výchova dítěte

Potomek bývá v afghánské velkorodině vychováván nejen matkou, ale „kromě babičky je soustavně v péči sester manžela a manželek jeho bratrů. Rovněž mužská část rodiny se o výchovu dítěte zajímá a zahrnuje ho svou přízní.“⁶⁶ Matka se často nechává zastoupit při kojení jinou ženou.

Rozdíly ve způsobu výchovy dívek a chlapců začínají přibližně ve věku sedmi let, předtím si mohou společně hrát s ostatními dětmi ze sousedství. Především dcery jsou vedeny mnohem přísněji, aby si zachovaly svou ctnost, na což dávají pozor i její bratři.

Synové se učí vázat svůj turban a mluvit s dospělými muži. Dá se říci, že od zmíněných sedmi let jsou víceméně v péči svého otce, který jim předává své zkušenosti ze života. Často ho doprovází do zaměstnání a učí se jeho řemeslu. Na venkově je velmi důležitá jízda na koni, kterou se syn učí již odmala. Získává

⁶¹ FROUZOVÁ, M. (ed). *Závoj a džíny – ženy v islámském světě*. Praha : Vyšehrad, 2006, s. 34.

⁶² BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 20.

⁶³ Marie, inspirace ve víře. Bolest a porod. Přeloženo z časopisu Al Jumuah, roč. 16, č. 3. In *Hlas*, 2004, roč. 22, č. 1 - 6, s. 3.

⁶⁴ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 141.

⁶⁵ Tamtéž, s. 141.

⁶⁶ KŘÍKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Panorama, 1990, s. 204.

také své místo během rodinných porad. Ve větších městech, kde se nachází školy, mohou chlapci začít studovat.⁶⁷ Bratři většinou sdílí v domě stejný pokoj, pomáhají jeden druhému, pokud je třeba. Mnoho afghánských mužů tráví spoustu času ve společnosti svých bratrů i v dospělosti. Pokud se stěhují, snaží se usadit v sousedství, aby se bratrské vazby nepřetrhaly.⁶⁸

Výchova dcery se ubírá jiným směrem. Tráví většinu času s matkou než s otcem, která ji předává své zkušenosti.⁶⁹ V deseti letech začínají dívky nosit zahalující šaty, především pokud vycházejí z domu. Důvodem je, že „jsou přitažlivé pro své okolí, z čehož vyvstává nebezpečí pro ně samé a pro celou rodinu.“⁷⁰ Učí se starat celkově o domácnost a vařit. Jídlo je běžnou starostí, kde „Korán obsahuje nařízení a výčty, co se smí jíst a co ne“.⁷¹ Dále je třeba znát i chování při stolování, které obsahuje mnoho pravidel, např. umytí rukou, podávání jídla pouze na jídelním stole, způsob sezení a nutnost společnosti u stravy (hosté, rodina) či podání nápoje a jídla nejstaršímu spolustolujícímu a mnoho dalších.⁷² Nejdůležitější na venkově bývá výroba a pečení tradičního chlebu. Později dcery pomáhají matce starat se o malé sourozence.

Před svatbou mají sestry stejně blízký vztah jako bratři. Vyrůstají spolu a učí se dovednostem, které budou potřebovat jako vdané ženy. Po svatbě se stěhují ke svému muži, od této chvíle mají jen málo možnosti se setkat, pokud se nepřivdaly např. do blízké vesnice či sousedství.⁷³

Děti vychovávané ve velkorodině má „zajištěnu sociální ochranu i v případě náhle neblahé změny, jako může být rozvod nebo smrt rodičů, válka nebo dopad hospodářské krize na životní úroveň“.⁷⁴

Především otec je „zodpovědný za materiální a ekonomickou podporu potomků, ochranu i zajištění lékařské péče“⁷⁵, pokud je to nutné. Jako v každé

⁶⁷ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses populations*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 22.

⁶⁸ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 14.

⁶⁹ Tamtéž, s. 14.

⁷⁰ KŘIKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 202.

⁷¹ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 138.

⁷² Etika při jídle a pití. Z knihy Abu Bakra Džábira Al-Džazáirího "Minhádž al Muslim" přeložil Daniel Boušek. In *Hlas*, 2002, roč. 20, č. 11 - 12, s. 3 - 4.

⁷³ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 14.

⁷⁴ KŘIKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 204.

⁷⁵ AL-BALAGH FOUNDATION, *The Muslim Family*. Tehran, 1988, s. 93.

rodině i v afghánské platí, že „oba rodiče mají být dětmi posloucháni a respektováni.“⁷⁶

3.3. Tradiční afghánské ošacení

Již od dětského věku začíná být důležitá otázka tradičního oblékání. Šaty především symbolizují kulturní a národní identitu, kterou tedy muslimové dávají najevo svým zevnějškem. V euroamerické civilizaci vzbuzuje zahalování ženy velkou míru nepochopení, šátky a závoje zde mají nádech diskriminace a podřízenosti.

Afghánští chlapi od mala nosí pokrývku hlavy a košili. Ve starším věku si nechávají narůst plnovous, který je základním rysem muslimského muže. Vázání turbanu má mnoho regionálních způsobů a je poměrně složité.⁷⁷

Dívky bývají zahaleny do vzdušného oděvu, který má „mnoho místních podob, dalších jmen a barev. Současný puritánský standard představuje šátek, který pokrývá vlasy a šíji, ale ovál obličeje ponechává volný.“⁷⁸ Tento způsob nošení je v Afghánistánu obvyklý ve větších městech, na venkově bývají ženy zahaleny celé. Tradičním afghánským ženským oděvem je burka (viz. Příloha č. 4). Jedná se o vrchní a vše zakrývající závoj bez rukávů, který se nosí přes oblečení.⁷⁹ „V místě očí má síťku, skrz kterou se žena dívá, aniž by někdo viděl ji. Burka je tak široká a neustále se vlní ve větru, že je naprosto nemožné rozpoznat tvar těla ženy.“⁸⁰ „Uzavření ženy do rodiny a domácnosti a její oddělení od ostatních je provedeno institucí hidžábu. K němu patří též zahalování závoji různých délek nebo celým rouchem.“⁸¹

Původ burky není úplně jistý. „Podle jednoho výkladu se zvyk zahalování žen od hlavy až k patě vyvinul na dvoře afghánského krále až v první polovině 19. století. Nejprve snad kompletní halení vzniklo z důvodu, aby se nevědělo, které

⁷⁶ AL-BALAGH FOUNDATION, *The Muslim Family*. Tehran, 1988, s. 93.

⁷⁷ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses populations*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 22.

⁷⁸ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 88.

⁷⁹ ŠTĚPÁNKOVÁ, Karla. *Pamír-Hindukúš-Expeditions.cz* [online]. 23.10.2007 [cit. 17.3.2010]. Dívky v Afghánistánu. Dostupné z WWW: <http://pamir-hindukus.expeditions.cz/divky-v-afghanistanu.html>.

⁸⁰ FROUZOVÁ, M. (ed). *Závoj a džínny – ženy v islámském světě*. Praha : Vyšehrad, 2006, s. 29.

⁸¹ KOVÁŘ, J. *Islám a muslimské země*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1984, s. 100.

ženy se kolem dvora vyskytují. Mohlo to být zároveň spojeno s ochranou žen před drsným klimatem – ostrým horským sluncem, větrem a prachem. Brzy ze však zahalování rozšířilo do ostatních vrstev společnosti. Z ochrany se stala norma. Ženy, jimiž nebylo vidět do tváře, začaly být společenským požadavkem.“⁸²

Důležitou zajímavostí je, že „Korán zahalování nepožaduje; vyzývá pouze obě pohlaví cudně klopit zrak a ženám přikazuje strojit se slušně a skromně a nechovat se vyzývavě.“⁸³ V žádném případě nepřikazuje konkrétně nošení burky, která zahaluje celé tělo. „A řekni věřícím ženám, aby cudně klopily zrak a střežily svá pohlaví a nedávaly na odiv své ozdoby kromě těch, jež jsou viditelné. A nechť spustí závoje na řadra svá.“⁸⁴

„Všude, kde se setkávají neznámí lidé, na pracovištích, v ulicích, v dopravních prostředcích, muži i ženy si zvykli vnímat šátek jako ochranu nositelky, znak její nedostupnosti a určité asexuality.“⁸⁵

Problém ovšem nastává přistěhovalcům v západním světě, kde se stalo zahalování velmi konfliktním tématem, a to především v těchto dnech. Posledním státem, který se snaží zakázat šátky a závoje nejen ve školách, ale v budoucnu i ve veřejném životě, je Francie.

3.4. Studium a gramotnost

Problémem Afghánistánu zůstává velká míra negramotnosti. „Číst a psát umí jen asi třetina obyvatelstva, většinou muži, více než čtyři pětiny žen zůstávají negramotné.“⁸⁶ V období vlády Talibánu bylo vzdělávání ženám upíráno a zakazováno. Původní zakládané školní instituce byly pouze náboženského charakteru, „první světská škola vznikla v Kábulu až na začátku 20. století.“⁸⁷

⁸² MYKISKA, M. *Afghánistán, prach a růže*. MTM, 2001, s. 52.

⁸³ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 88.

⁸⁴ *Korán* (24:31). Praha : Odeon, 1991, s. 557.

⁸⁵ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 89.

⁸⁶ MAREK, J. *Dějiny Afghánistánu*. Praha : Lidové noviny, 2006, s. 319.

⁸⁷ Tamtéž, s. 318.

Vzdělávání zde má ve většině případů oddělenou formu. Převládá více chlapeckých škol navzdory dívčím. Existuje i možnost výuky v jedné budově, ale s oddělenými třídami pro jednotlivé pohlaví.⁸⁸

Ani podmínky ve třídách nejsou často příznivé. Školy často bývají v nevyhovujícím stavu, studenti se učí i venku či v provizorních stanech. Chybí základní materiální pomůcky – psací potřeby, učebnice, knihy, sešity.⁸⁹ Venkovským dětem brání ve studiu nejen vzdálenost, ale také fakt, že rodiče potřebují jejich pomoc v létě na polích. V zimě kvůli množství sněhu bývá cestování do daleké školy téměř nemožné.⁹⁰

Na základních školách se učí především čtení a psaní, počty a samozřejmě náboženství. „Podle údajů UNICEF a ministerstva školství umí v Afghánistánu číst a psát přibližně 30-40% mužů a asi jen 10-20% žen.“⁹¹

Pro dívky bylo střední vzdělání téměř nedosažitelné, nyní se situace pomalu zlepšuje spíše jen ve větších městech. V současné době se uvádí, že „30 % dívek má přístup ke vzdělání.“⁹² Další problém nastává v nízkém počtu profesorek. Otcové neradi posílají své dcery do škol, kde by je měli učit muži a také nepovažují jejich studium za nezbytné.⁹³

V Afghánistánu se nachází několik univerzit „V letech občanské války však byla většina vysokoškolských budov zničena a jejich zařízení rozkradeno. Obnovovat se je daří jen velmi zvolna.“⁹⁴ Zahraniční pomoc je proto velmi nutná. Různých oprav, staveb nových školních budov a celkové přípravě učebních osnov se účastní např. české sdružení Člověk v tísni, který od roku 2001 „postavil nebo opravil přes 82 základních a středních škol a pomohl zlepšit podmínky pro více než 50 000 studentů a učitelů.“⁹⁵

⁸⁸ PRT Lógar [online]. 18.6.2008 [cit. 5.3.2010]. Podpora školství. Dostupné z WWW: http://www.mzv.cz/prtlogar/cz/projekty/pribehy_pomoci/podpora_skolstvi.html.

⁸⁹ ZÍMOVÁ, Iva. *Skutečná pomoc* [online]. [cit. 5.3.2010]. Pomoc dívčím školám v Afghánistánu. Dostupné z WWW: <http://www.skutecnepomoc.cz/jak-a-kde-pomahame/skolstvi/pomoc-divcim-skolam-v-afganistanu>.

⁹⁰ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 23.

⁹¹ PRT Lógar [online]. 18.6.2008 [cit. 5.3.2010]. Podpora školství. Dostupné z WWW: http://www.mzv.cz/prtlogar/cz/projekty/pribehy_pomoci/podpora_skolstvi.html.

⁹² QAZI, Abdullah. *Afghanistan Online* [online]. 8.3.2010 [cit. 5.3.2010]. The plight of the Afghan woman. Dostupné z WWW: <http://www.afghan-web.com/woman/>.

⁹³ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 23.

⁹⁴ MAREK, J. *Dějiny Afghánistánu*. Praha : Lidové noviny, 2006, s. 318.

⁹⁵ Člověk v tísni [online]. c2006 [cit. 5.3.2010]. Vzdělání. Dostupné z WWW: <http://peopleinneed.cz/index2.php?id=264>.

3.5. Svatba a manželství

Svatba bývá nejdůležitějším momentem a základním kamenem afghánského života. Jedná se o nejokázalejší, nejdražší a velmi propracovanou slavnost ve venkovském i městském životě.⁹⁶ „Rodinný život je podle islámských představ chvályhodný a být ženatý je rozhodně záslužnější než zůstat svobodný.“⁹⁷

Islám nestanovuje minimální věk dívky pro uzavření manželství, obecně se za ideální a legální považuje svatba při dosažení věku 16 let.⁹⁸ Ale prakticky je „více než 50 % dcer vdáváno před výše zmíněnou věkovou hranicí.“⁹⁹ V dnešní době se převážná většina sňatků v Afghánistánu domlouvá rodiči. Mnohokrát i malé děvče má již dopředu vybráno partnera, který může být o mnoho starší. Mladí muži také žádají o souhlas rodiče, zda se mohou oženit s určitou slečnou. Tato tradice drží nejen na venkově, ale stále i ve městech.¹⁰⁰ Podle výzkumu je do svateb s vybraným mužem nuceno 70 – 80 % afghánských žen.¹⁰¹

„Odpovědnost za úspěšný výběr partnera náleží otci a strýcům. Dívka má být vyvdána pokud možno co nejdříve, aby riziko ztráty panenství a ctnosti bylo co nejmenší.“¹⁰² Sama si muže vybírat nesmí, má pouze možnost sdělit své přání, které ve většině případů bývá zamítnuto. Důvodem většinou bývá, že rodiče muže jsou málo majetní nebo jejich rodina dost nerespektuje tradice. Někteří otcové dokonce vyžadují, aby muž měl již vykonanou pouť do Mekky.¹⁰³ Nastávající manžel chodí většinou na návštěvy za otcem nevěsty, protože před samotnou svatbou není dovoleno, aby spolu zůstávali muž a žena o samotě. Setkávají se tak většinou v doprovodu rodičů.¹⁰⁴

⁹⁶ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 16.

⁹⁷ OSTŘANSKÝ, B. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha : Libri, 2009, s. 122.

⁹⁸ KŘÍKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám: ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 193.

⁹⁹ NAJIBULLAH, Farangis . *Afghanistan Online* [online]. 20.7.2009 [cit. 7.3.2010]. The plight of the Afghan woman. Dostupné z WWW:

http://www.afghan-web.com/woman/bill_crime_descrim.html.

¹⁰⁰ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 24 - 25.

¹⁰¹ QAZI, Abdullah. *Afghanistan Online* [online]. 8.3.2010 [cit. 7.3.2010]. The plight of the Afghan woman. Dostupné z WWW: <http://www.afghan-web.com/woman/>.

¹⁰² KŘÍKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 202.

¹⁰³ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 25.

¹⁰⁴ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 142.

Schůzky před samotným svatebním obřadem bývají považovány za nepatřičné a mohly by nastávajícím manželům způsobit problémy, zejména na konzervativních venkovských a kmenových územích.¹⁰⁵

Při výběru ideálního partnera zůstávají jako první volba rodiny blízkých příbuzných, posléze druhotní příbuzní či muži ze sousedství, až nakonec jiné nepřibuzné rodiny.¹⁰⁶

Dívka by měla být při vdávání panna. Neodsuzuje se sexualita obecně, ale „vůbec se nepočítá se sexuálním životem mimo legitimní manželský svazek.“¹⁰⁷ „Sex je bohubíhá činnost, pokud po něm následuje zrození muslima a pokud to podporuje harmonický vývoj muslimské obce.“¹⁰⁸

Doba zasnub může trvat od týdne či čtrnácti dnů do jednoho až dvou let. Za adekvátní čas se obecně považuje několik měsíců.¹⁰⁹

„Svatební obřad je prostý, jde v podstatě o sepsání a uzavření smlouvy mezi oběma partnery. Smlouvu podepisuje ženich a zástupce nevěsty.“¹¹⁰ Uspořádání a psaní dokumentu by mělo probíhat na schůzi konající se v přítomnosti ženicha a nevěsty či jejich zástupců.¹¹¹

„Současnou svatební slavnost vede tzv. *mullah*, který je muslimským náboženským činitelem. Ženich bývá přítomen, nevěsta je většinou reprezentována svým otcem nebo nejstarším bratrem. Všechna manželství musí být prováděna *mullahem*. Afghánistán nemá doposud stanovené instituce pro občanské svazky.“¹¹²

Při obřadu se většinou recitují verše z Koránu a pronáší se řeč k novomanželům. Po sňatku „přestane být žena pro muže fyzicky zapovězenou.

¹⁰⁵ *A Report of the Fact-Finding Mission to Afghanistan. Family Structures and Family Law in Afghanistan. Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 22.2.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_legal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ KŘIKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 184.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 183.

¹⁰⁹ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 17.

¹¹⁰ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 144.

¹¹¹ *Law of Marriage*, 1971. Kapitola 1, s. 1. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 22.2.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_legal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹¹² DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi: M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 18.

Citový aspekt vztahu nastávajících manželů nemusí být vůbec podstatný a často zcela chybí. Hlavním předpokladem uzavření zdárného manželství je fyzická způsobilost obou k pohlavnímu styku, zatímco otázka citových vazeb se nebere moc v úvahu.¹¹³

Po uzavření manželství přichází čas na svatební oslavy, které trvají několik dnů a jsou pozváni všichni příbuzní. Vydané prostředky bývají opravdu velké. Rodiče manželů a hosté se střídavě navštěvují v domech ženicha a nevěsty. Společnost tvoří muži i ženy, ale obě skupiny zůstávají oddělené. Ženská skupina tráví čas v kuchyni povídáním a přípravou hostin. Všichni se baví zpěvem, tancem a mnoha hrami. Malou výjimku tvoří Kábul, kde obě pohlaví (spíše ze středních tříd) mohou slavit společně.¹¹⁴

Dovršením oslav bývá třetí či čtvrtý den po svatbě, kdy je vybrána skupina sedmi až osmi žen – příbuzných ženicha nebo z jeho sousedství – a doprovází ho do domu nevěsty. Zde odděleně večeří, poté za velké parády a pláče opouští vdaná žena domov se skupinou nových sousedek i rodinných příslušnic a odchází do nové domácnosti.¹¹⁵

„Manželství by mělo po materiální stránce obsahovat zásadu rovnosti. Dívka (spíše její rodina) očekává, že bude mít v rodině svého muže stejné existenční zázemí jako v otcovském domě. Právně je sňatek chápán jako kontrakt mezi dvěma jedinci, v němž je obsažen i článek o výkupném, které je rozděleno na dvě nestejně částí. První část je zaplácena před svatbou a je chápána jako část nevěstina osobního kapitálu. Druhá část se nevěstě vyplácí pouze v případě, je-li později svým mužem zapuzena.“¹¹⁶ Nicméně ženy často nevědí, že mají na tuto část (tzv. *mahr*) nárok a právo. Nejenom na venkově, ale i ve městech většina manželek její výši vůbec nezná.¹¹⁷

¹¹³ KŘIKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 191.

¹¹⁴ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 28.

¹¹⁵ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 17.

¹¹⁶ KŘIKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 194.

¹¹⁷ *A Report of the Fact-Finding Mission to Afghanistan. Family Structures and Family Law in Afghanistan*, s. 12. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 23.2.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_1_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

Ve satební smlouvě také může být určena cena afghánské nevěsty, která je chápána jako vyrovnání pro její rodinu, že se o dceru starala. Cena není pevně daná, záleží na ekonomickém zázemí obou domácností. Pokud je např. rodina nevěsty bohatá, o velkou částku si nebude žádat. V opačném případě bývá tato cena důležitým výnosem, a to především na venkově. Jestliže má muž již ženu a chce uzavřít další manželství, bývá částka vyšší.¹¹⁸

Možnost svatby afghánské ženy s jinověrcem se zde vůbec nepřipouští. Nevěsty se tak mohou vdávat pouze za muslimy, což je obsaženo i v zákonu o manželství z roku 1971.¹¹⁹ Často se také stává, především na venkově, že se muž ožení s dcerou bratra svého otce nebo s dcerou sestry své matky. Svazky mezi křížovými bratranci a sestřenicemi zde nebývají vzácným jevem.¹²⁰ Je ovšem zakázáno, aby se muž oženil se sestrou rodičů, vlastní sestrou, vdovou po otci, s matkou své manželky, se ženou svého syna a se sestrami manželky (toto pravidlo přestává platit po její smrti).¹²¹ Korán toto pravidlo ještě více rozvíjí: „A jsou vám zakázány manželky vaše matky, vaše dcery, vaše sestry, vaše tety z otcovy i matčiny strany, vaše neteře z bratrovy a sestřiny strany, vaše kojné a vaše soukojenky a matky vašich žen a vaše nevlastní dcery.“¹²²

Žena se po svatbě tedy stěhuje do rodiny manžela. Zajímavý bývá pohled na vztah mezi manželkou a její tchyní, „který má zvláštní povahu a pevně stanovená pravidla. Matka je ženou, kterou by měl její syn upřímně obdivovat a zahrnovat ji větší pozorností než svou ženu. Matka má právo zasahovat do citového vztahu syna a snachy, vstupovat do jejich soukromí.“¹²³ Tento model soužití je typický především pro afghánský venkov, „ve městech se vazby na velkorodinu pozvolna

¹¹⁸ *A Report of the Fact-Finding Mission to Afghanistan. Family Structures and Family Law in Afghanistan*, s. 12. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 23.2.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹¹⁹ *Law of Marriage*, 1971. Kapitola 2, s. 3. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 23.2.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹²⁰ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses populations*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 24.

¹²¹ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 16.

¹²² *Korán* (4:27). Praha : Odeon, 1991, s. 522.

¹²³ KŘÍKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 203.

trhají a vytvářejí se předpoklady pro vznik individuálních rodin, v nichž se žebříček hodnot podstatně mění.“¹²⁴

V domácnosti manžela je žena v každodenním styku s jeho otcem a sourozenci. K mužovým bratrům by měla chovat respekt a vždy nabídnout pomoc, pokud ji potřebují. Ti jsou považováni za odpovědné osoby, které mohou ženu doprovodit do města, k lékaři či na dalekou cestu, jestliže se manžel z nějakého důvodu nemůže účastnit.¹²⁵ V afghánské velkorodině přetrvává také princip tzv. levirátu, který se uplatňuje po mužově smrti.¹²⁶

3.5.1. Polygamie

V Afghánistánu, jako ve většině islámských zemích, je povolena možnost polygamie. Muž si smí vzít až čtyři ženy, o které se musí stejnou měrou starat a věnovat jim péči.¹²⁷ „Jelikož uskutečnit toto v praxi je velmi obtížné, panuje mezi muslimy obecný názor, že manželství by měla být monogamní.“¹²⁸

Ženy však často bývají raději druhou či třetí manželkou než rozvedenou osobou, protože její společenská prestiž zůstává, především na venkově, velmi nízká. Rozvod tak nebývá řešením a mnohoženství může být určitou možností.¹²⁹

Ve skutečnosti opravdu většina mužů si raději zvolí jednu ženu. Nevěra a promiskuita je všeobecně odsuzována a hodnocena jako negativní. Muslimové tvrdě kritizují západní způsob myšlení právě i kvůli této problematice. Podle

¹²⁴ KŘIKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 203.

¹²⁵ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 15.

¹²⁶ Tamtéž, s. 15.

¹²⁷ KŘIKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 196 - 197.

¹²⁸ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 143.

¹²⁹ *A Report of the Fact-Finding Mission to Afghanistan. Family Structures and Family Law in Afghanistan*, s. 20. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 25.2.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_legal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

nich v euroamerickém světě bývá nevěra přehlížena. V islámském světě muž raději přivede do legitimního svazku i druhou ženu, než aby byl potají nevěrný první.¹³⁰

Důvodem, proč se afghánští muži žení vícekrát za život, může být i poměrně vysoká úmrtnost žen při těhotenství či porodu, a to zejména na venkově¹³¹, kde kvalitní lékařské služby nejsou lidem příliš dostupné. „Zdravotnictví ještě dlouho nedosáhne dostačující úrovně a velmi kritická je i otázka obživy. Téměř polovina afghánských dětí mladších pěti let trpí podvýživou a mateřská úmrtnost dosahuje 1 900 žen na 100 000 obyvatel (v Česku je to 9 žen na 100 000 obyvatel).“¹³² V časovém měřítku to znamená, že „každých 30 minut zemře jedna žena během porodu.“¹³³ Každý rok tak kvůli zdravotním komplikacím, nedostatečném přístupu ke zdravotnictví a chudobě umírá 17 000 nastávajících matek a každé čtvrté dítě se nedožije pěti let.¹³⁴

Podle průzkumu vedeném mezi obyvateli Afghánistánu v roce 2005 a zaměřeném zejména na průběh svatby, rodinu a její strukturu můžeme dělit polygamií na čtyři hlavní kategorie, především podle stupně bohatství a míry vzdělanosti:

1) Polygamie mezi bohatými a vzdělanými Afghánci

V této společenské vrstvě se manželé k polygamií uchylují z několika důvodů. Jedním z nich může být, když pár nemá mužského dědice. Rodiče tak většinou nutí svého syna, aby vstoupil do druhého či třetího manželství, dokud se mu nenarodí chlapec. Dalším důvodem bývá např. těžká nemoc či choroba manželky, která se nesnadno léčí.

¹³⁰ KŘIKAVOVÁ, A., MENDEL, M., MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 196.

¹³¹ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 31.

¹³² *Člověk v tísni* [online]. c2006 [cit. 5.3.2010]. Zdraví. Dostupné z WWW: <http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?id=265>.

¹³³ QAZI, Abdullah Qazi. *Afghanistan Online* [online]. 2010 [cit. 10.3.2010]. The Plight of The Afghan Women. Dostupné z WWW: <http://www.afghan-web.com/woman/>.

¹³⁴ *Afghanistan Online* [online]. Kabul : 12.1.2009 [cit. 10.3.2010]. Health. Dostupné z WWW: http://www.afghan-web.com/health/maternal_mortality.html.

2) Polygamie mezi vzdělanými Afghánci

Mnohoženství v této skupině je velice vzácné. Pro muže v této kategorii manželství znamená citový, posvátný a závazný svazek. K polygamii dochází, když nemůže být odmítnuta – např. z příkazu tradice či pokud se ještě nenarodil syn. Mužský potomek je velmi důležitý jako podpora starších rodičů nebo jako nástupce rodinného řemesla a zaměstnání.

3) Polygamie mezi negramotnými a bohatými Afghánci

Zde bývá mnohoženství poměrně časté na venkově i ve městech. Tato skupina má zejména v dnešní době konexe mezi různými pašeráky a dalšími lidmi, kteří jim poskytují nelegální kapitál a muži tak mají prostředky, aby živili několik svých žen.

4) Polygamie mezi negramotným a chudými Afghánci

V této kategorii se polygamie vyskytuje jen velmi vzácně. Hlavním důvodem bývají nedostatečné finanční podmínky, i když touha po mnohoženství je často velká – manželství s několika ženami by znamenalo společenské povýšení a prestiž.¹³⁵

3.6. Možnosti rozvodu

„Manželství může zaniknout ze čtyř různých důvodů: úmrtím, vykoupením se z manželství, prohlášením soudce o neplatnosti manželství nebo rozvodem.“¹³⁶

Jak již bylo výše uvedeno, rozvod bývá v Afghánistánu považován za nežádoucí, i když k němu dochází. Ve venkovském prostředí není častým jevem, na rozdíl od větších měst.¹³⁷ Pro muže je ukončení manželského svazku obecně snazší než pro ženu. „Musí třikrát pronést frázi Zapuzuji tě! s tím, že jednotlivé

¹³⁵ *A Report of the Fact-Finding Mission to Afghanistan. Family Structures and Family Law in Afghanistan*, s. 21-22. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 13.3.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_1_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹³⁶ OSTŘANSKÝ, B. Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti. Praha : Libri, 2009, s. 122.

¹³⁷ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 30.

výroky by neměly následovat těsně za sebou, aby se tím předešlo následkům prchlivého chování.“¹³⁸

Jedním ze základních důvodů rozvodů iniciovaných afghánskými muži bývá neplodnost manželky a tím pádem neschopnost porodit syna – nejdůležitější článek rodiny. Ze strany ženy bývá nejčastějším důvodem konce manželství špatné zacházení s ní nebo s dětmi ze strany muže.¹³⁹ Dále také vážná nemoc manžela či zanedbání povinné výživy.¹⁴⁰ „Jestliže se žena obává od manžela svého hrubosti či lhostejnosti, není pro ně oba hříchem, dospějí-li mezi sebou ke vzájemné dohodě, neboť dohoda je to nejlepší.“¹⁴¹

Podmětem k rozvodu může být také z jakéhokoli důvodu dlouhodobá nepřítomnost manžela.¹⁴²

Ideálně by měl muž ženě „vrátit veškerý hmotný majetek, který si do manželství přinesla, i druhou část výkupného (tzv. *mahr*), jehož výše je stanovena ve smlouvě. Povinné vyplácení mužem bývalo v minulosti obcházeno tím, že se muž místo rozvodu uchýlil k druhému sňatku.“¹⁴³ Tedy za předpokladu, že měl dostatek prostředků, aby se postaral i o další ženu.

Život po rozvodu má v Afghánistánu několik teoretických pravidel. Bývalý manžel se může znovu oženit, ale měl by podporovat všechny svoje potomky. Pokud se muž rozvádí se ženou z důvodu její nevěry, není již povinen platit *mahr*. Prakticky smí manžel ukončit svazek, když si uvědomí, že si s manželkou nerozumí, nevychází s ní a nezdráhá se jí to připomínat.¹⁴⁴

Muž nemusí platit *mahr* i v případě, že původcem rozvodu je žena. V této chvíli totiž již nemá právo na dohodnutou částku.¹⁴⁵

¹³⁸ OSTŘANSKÝ, B. Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti. Praha : Libri, 2009, s. 122.

¹³⁹ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 18.

¹⁴⁰ KAMALI, H. *Law in Afghanistan : A study of the Constitutions, Matrimonia Law and the judiciary* [online]. Leiden : E.J.Brill, 1985 [cit. 19. 2. 2010]. Dostupné z WWW: http://books.google.cz/books?id=ksC-BL2WivUC&dq=Law+in+Afghanistan+:+a+study+of+the+Constitutions,+Matrimonia+Law+and+the+judiciary&source=gbs_navlinks_s.

¹⁴¹ *Korán* (4:127). Praha : Odeon, 1991, s. 535.

¹⁴² KŘIKAVOVÁ, A., MENDEL, M., MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 199.

¹⁴³ Tamtéž, s. 200.

¹⁴⁴ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 18.

¹⁴⁵ JOSEPH, S. ; NAJMABADI, A. *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures : Family, law, and politics* [online]. Leiden : Brill , 2005 [cit. 19. 2. 2010]. Dostupné z WWW: <http://books.google.cz/books?id=4Uyypm6T7ZsC&printsec=frontcover#v=onepage&q=&f=false>.

Jestliže bývá konec svazku iniciován manželkou, musí obvykle opustit společnou domácnost a vrátit se k jejímu mužskému příbuznému, který žije nejbližší. Ovšem jen velice málo žen ví, že se mohou rozvést. Starší děti z odloučeného páru většinou zůstávají v otcově opatrovnictví, mladší potomci bývají v matčině péči do sedmi let u chlapců a do devíti let u dívek, posléze připadají pouze otci.¹⁴⁶ V době matčiny péče je smí navštěvovat kdykoli, jakmile však děti bydlí u rozvedeného otce, nemá jejich matka možnost návštěv. Pokud se žena vdá znovu, ztrácí veškerou péči o své potomky, o něž se stará rodina bývalého manžela, dokud se neožení s novou manželkou.¹⁴⁷

Teoreticky by podle Zákonu o manželství z roku 1971 každý muž či žena směl požádat soud o rozvodové potvrzení. Manžel má povinnost zařídit rozvodové materiály, které budou registrovány soudy a měly by být předloženy manželce nebo jejímu zástupci.¹⁴⁸

Prakticky mohou být muži neochotní zaplatit rozvedené ženě *mahr*, často také neplní vyživovací povinnost.¹⁴⁹

K ukončení svazku se však přistupuje jen velmi zřídka, i z manželovy strany. Žena se navíc bojí, že ukončením svazku by ztratila přístup k dětem a také by neměla právo na *mahr*.¹⁵⁰

3.7. Konec života

Stáří jako konečná etapa života bývá v Afghánistánu spojováno s morální povinností synů postarat se a zajistit své zestárlé rodiče, a to nejen ekonomicky.¹⁵¹

¹⁴⁶ DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi : M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991, s. 18.

¹⁴⁷ EMADI, H. *Culture and customs of Afghanistan* [online]. Westport : Greenwood Press, 2005 [cit. 20. 2. 2010]. Dostupné z WWW:

<http://books.google.cz/books?id=bY8ck6iktikC&printsec=frontcover&dq=Culture+and+customs+of+Afghanistan&cd=1#v=onepage&q=&f=false>.

¹⁴⁸ *Law of Marriage*, 1971. Kapitola 3, s. 4. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 20.2.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_l_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹⁴⁹ KŘIKAVOVÁ, A., MENDEL, M., MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 201.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 206.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 202.

Afghánské pohřby mají společné rituály napříč celým územím, ale hroby jednotlivých kmenů bývají velmi rozdílné především svou dekorací.¹⁵²

Před samotným pohřbením „musí tělo zemřelého projít poslední očistou, což je rituální koupel prováděná podle přesných pravidel. Tělo není dovoleno balzamovat.“¹⁵³ Zemřelý bývá parfémovaný esencí z růží. Tato tradice se provádí vždy za přítomnosti místního *mullaha*.¹⁵⁴

Pohřeb by měl probíhat mezi východem a západem slunce, pokud možno co nejdříve po smrti člověka.¹⁵⁵ „Správný hrob by měl být asi 1,5 až 2 metry hluboký a na jedné straně by měl mít mělkou prohlubeň. Mrtvola se umístí do této prohlubně, a to hlavou k Mekce.“¹⁵⁶ Pohřebního průvodu se účastní širší příbuzenstvo, na venkově by se měla účastnit celá vesnice, ale může také vyslat jen své zástupce.¹⁵⁷

Hřbitovy jsou často situovány na okrajích měst či vesnic. Nomádské hřbitovy lemují stezky karavan. Zemřelí se většinou pohřbívají do oddělených hrobů.¹⁵⁸

Podle afghánského Zákona o smutečních obřadech z roku 1949 by ideální doba truchlení měla trvat tři dny pro muže i ženy. Existují však určité výjimky jako např. nepřítomnost příbuzných či neinformovanost pozůstalých o úmrtí, kteří se z tohoto důvodu pohřbu neúčastnili. V těchto případech může být doba zármutku prodloužena.¹⁵⁹

V této listině je také stanoven čas pro přednášející modliteb za zemřelého, který se rozděluje mezi muže a ženy. Pro muže byla určena doba do 12 hodin v mešitě. Ženy navštěvují tyto přednášející v domech od poledne do západu slunce.¹⁶⁰

Truchlení se očekává od všech příbuzných nebožtíka. Od dětí přes dospělé, muže i ženy. Vyjma případů, kdy mužům není dovolena návštěva smutečního

¹⁵² BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 32.

¹⁵³ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 145.

¹⁵⁴ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 32.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 32.

¹⁵⁶ DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 145.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 145.

¹⁵⁸ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 32.

¹⁵⁹ *Law of Mourning Ceremonies*. Article 1, 1949. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 16.3.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_1_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹⁶⁰ Tamtéž, Article 2.

obřadu mladých dívek, když s nimi nebyl blízkce příbuzný a z toho důvodu neměl přístup k nim do domu.¹⁶¹

I způsob vyjádření rozloučení může mít svá pravidla. „Přílišný smutek a hlasité lkání působí zemřelému v hrobě utrpení. Nejlepším vyjádřením zármutku a úcty k zemřelému je recitace Koránu.“¹⁶²

Po pohřbu rodina spojuje své blízké členy.¹⁶³ Podle již zmíněného zákona je také zakázáno strávit noc v domě pozůstalých, vyjma nejbližších příbuzných, kteří zde mohou zůstat tři dny a tři noci. Je vhodné, aby strava určená truchlícím, bylo dodáváno z domovů příbuzenstva nebo sousedů z jejich vlastních zásob, takže pozůstalí by neměli být zatěžováni touto činností.¹⁶⁴

V momentu dědictví se majetek zemřelého rozdělen mezi potomky. Dcery mohou zdědit pouze movité věci. Z důvodu vyhýbaní se rozdělení pozůstalosti bývá nejstaršímu synovi přidělen statek (na venkově) a pozemek otce. Bratři dostávají rovnocennou část v penězích. Pokud v rodině není přímý dědic, respektive potomek, připouští se sepsání závěti, která může být samozřejmě sepsaná i v případě existence přímých dědiců.¹⁶⁵ Měla by obsahovat např. následující náležitosti: jména dědiců, odkaz, aby pozůstalí dále dodržovali principy islámu, uhrazení případných dluhů, prosbu o nepřilíšný smutek, pohřeb dle muslimské tradice a místo spočinutí či dodatek o ochraně závěti. Následně by neměla obsahovat pouze jedno jméno dědice pro více jak třetinu pozůstalosti.¹⁶⁶

¹⁶¹ *Law of Mourning Ceremonies*. Article 3, 1949. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 16.3.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_1_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹⁶² DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998, s. 146.

¹⁶³ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 33.

¹⁶⁴ *Law of Mourning Ceremonies*. Article 4, 1949. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 16.3.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_1_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹⁶⁵ BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976, s. 33.

¹⁶⁶ AL-BADAWY, K.. *Závěť*. Výtah z pátečního kázání 14. 3. 2003 v Pražské mešitě. In *Hlas*, 2005, roč. 23, č. 6 - 9, s. 11.

4. Afghánská žena a veřejný život

Samotný pohyb ženy na veřejnosti (cesta do školy, zaměstnání či nakupování) má několik pravidel. Jak bylo uvedeno, musí být většinou oblečeny do zahalujícího oděvu – burky – a často také v doprovodu dalších osob. Existují i pravidla pro zdravení cizích manželek či žen: „Muž smí zdravit ženy a naopak za těchto podmínek:

- 1) mladá žena by neměla zdravit cizí muže a odpovídat na jejich pozdrav
- 2) skupina žen nebo stará žena smí zdravit muže a odpovídat na jejich pozdravy. Muži mají také povoleno pozdravit skupinu žen nebo stařenku
- 3) muž bez doprovodu by neměl pozdravit cizí mladou ženu
- 4) muž bez doprovodu smí pozdravit skupinu žen.“¹⁶⁷

Afghánské ženy se i v dnešní době uplatňují v zaměstnání či veřejné sféře jen velmi málo a těžko. Jejich tradiční postavení je stále spjato se staráním se o manžela, o domácnost a celkově o rodinu.¹⁶⁸

4.1. Možnosti zaměstnání

Podle afghánské ústavy z roku 2004 má žena právo pracovat.¹⁶⁹ Zákony by měly regulovat pracovní dobu, placenou dovolenou i práva zaměstnanců a zaměstnavatelů nebo pracovní poměr.¹⁷⁰ V praxi ovšem musí mít ženy souhlas otce nebo manžela, kteří neradi vidí své dcery či manželky ve smíšeném pracovním prostředí.¹⁷¹

¹⁶⁷ Pozdravy. In *Hlas*, 2004, roč. 22, č. 7 - 10, s. 8.

¹⁶⁸ KŘIKAVOVÁ, A., MENDEL, M., MÜLLER Z. *Islám : ideál a skutečnost*. Praha : Panorama, 1990, s. 179.

¹⁶⁹ GOUDSOUZIAN, Tanya; MALIKYAR, Helena. *Afghanistan Online* [online]. 8.3.2010 [cit. 17.3.2010]. The Plight of the Afghan woman. Dostupné z WWW: http://www.afghan-web.com/woman/afghanwomen_success.html.

¹⁷⁰ *Constitution of Afghanistan*, January 4, 2004. Chapter 2, Article 48. *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 17.3.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_1_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹⁷¹ ESFANDIARI, Golnaz. *Afghanistan Online* [online]. 16.4.2009 [cit. 18.3.2010]. The Plight of the Afghan woman. Dostupné z WWW: <http://www.afghan-web.com/woman/afghanlaw2.html>.

Na venkově ženy pracují zejména v oblasti zemědělství a na polích. Další časté zaměstnání bývá v oblasti školství. I přesto je však učitelek stále málo, mají nízké vzdělání a školy mnohokrát v oblasti chybí.¹⁷²

Uchazečkám o zaměstnání bývají nabízeny především např. administrativní pozice či uklízení. V posledních letech se mnoho humanitárních organizací snaží v Afghánistánu ženám bez práce pomoci. Česká organizace Berkat organizuje od roku 2003 projekt Šťastné létající koberce. Zajišťují tak ženám výdělek šitím různých oděvů přes halenky po šaty i věcí denních potřeb (např. tašky či povlaky), které se poté prodávají v České republice na tzv. bazaretech. Peníze za zakoupené zboží dostávají jejich autorky. Mohou se takto živit i samy bez pomoci např. manželů a dalších vydělávajících mužských příbuzných.¹⁷³ Tento způsob zaměstnání jim pomáhá k samostatnosti a určité nezávislosti na mužích.

4.2. Ženy a soudnictví

I před soudem platí určitá pravidla, zejména co se týče počtu a pohlaví svědků. „Při soudních sporech svědectví muže váží tolik jako svědectví dvou žen, muslimští autoři to obhajují tím, že žena nemá takové zkušenosti z praktického života a mohla by tak svou méně kvalifikovanou výpovědí mimovolně poškodit některou ze stran sporu.“¹⁷⁴ Žena se tak často nedovolá spravedlnosti v případech domácího násilí nebo znásilnění, protože je zapotřebí několika svědků a navíc se tyto činy považují i za legální.¹⁷⁵

V ústavě z roku 2004 se uvádí, že afghánské soudy jsou otevřeny veřejnosti a každý je podle zákona oprávněný se jich účastnit. Soud může vyloučit veřejnost zejména v případech stanovených zákonem či v případech, kdy je potřeba zachovat

¹⁷² ŠTĚPÁNKOVÁ, Karla. *Pamír-Hindukúš-Expeditions.cz* [online]. 23.10.2007 [cit. 17.3.2010]. Dívky v Afghánistánu. Dostupné z WWW: <http://pamir-hindukus.expeditions.cz/divky-v-afghanistanu.html>.

¹⁷³ BERKAT [online]. 2010 [cit. 17.3.2010]. Šťastné létající koberce - HFC. Dostupné z WWW: <http://www.berkat.cz/sekce.php?id=15>.

¹⁷⁴ KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 87.

¹⁷⁵ *Afghanistan Online* [online]. Kabul : 8.7.2009 [cit. 18.3.2010]. The Plight of The Afghan Woman. Dostupné z WWW: http://www.afghan-web.com/woman/rape_law.html.

diskrétnost a mlčenlivost. Oznámení o soudním rozhodnutím by mělo být veřejné.¹⁷⁶

4.3. Ženy a politika

Ženy mají volební právo od svržení Talibánu v roce 2001. Od té doby se konaly dvakrát demokratické prezidentské volby, které vždy vyhrál Hamíd Karzáí. Na dalších pět let byl naposledy zvolen 20. 8. 2009.¹⁷⁷ Ženy však často o tomto právu nevědí nebo z důvodů bezpečnosti raději volit nechodí.

Podle volebního zákona z roku 2004 by volby měly být svobodné, tajné, všeobecné a přímé. Každý volič by měl mít stejná práva se jich účastnit. Také má právo na samostatné hlasování a může volit pouze ve vlastním zájmu.¹⁷⁸

V Afghánistánu existují ženské organizace, které většinou nejsou v zemi registrovány kvůli perzekuci. Pomáhají ostatním ženám v těžkých situacích i v otázkách univerzálních lidských práv a emancipace, gramotnosti či studia, lékařského ošetření i politiky. Nejdůležitějšími jsou zejména tyto dvě: WAPHA (Women's Alliance for Peace and Human Rights in Afghanistan) a RAWA (The Revolutionary Association of the Women of Afghanistan), což je nejstarší ženská politická organizace v Afghánistánu, která funguje již od roku 1977¹⁷⁹ (viz. Příloha č. 4).

RAWA brání „lidská práva a sociální spravedlnosti ve své zemi. V roce 1977 jej v Kábulu založila skupina intelektuálek v čele s Meenou, jež byla o deset

¹⁷⁶ *Constitution of Afghanistan*, January 4, 2004. Chapter 2, Article 128. *Family Law in Afghanistan: Max Planck Institute for Comparative and International Law* [online]. 2010 [cit. 17.3.2010]. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_1_egal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

¹⁷⁷ *Canada's engagement in Afghanistan* [online]. 23.10.2009 [cit. 18.3.2010]. Afghanistan Elections 2009. Dostupné z WWW: <http://www.afghanistan.gc.ca/canada-afghanistan/progress-progres/elections.aspx?lang=eng>.

¹⁷⁸ *Decree of the President of the Transitional Islamic State of Afghanistan on the The Adoption of Electoral Law*, 27. 5. 2004. Chapter 1, Articles 2-4. *Afghanistan Online* [online]. 9.1.2010 [cit. 18.3.2010]. Government and Politics. Dostupné z WWW: <http://www.afghan-web.com/politics/>.

¹⁷⁹ RAWA [online]. 2010 [cit. 18.3.2010]. Revolutionary Association of the Women of Afghanistan. Dostupné z WWW: <http://www.rawa.org/index.php>.

let později zavražděna. RAWA vystupuje za ustavení vlády, která bude založena na demokratických a sekulárních hodnotách. Kromě takto zabarvené politické agitace se angažuje v oblasti vzdělávání, zdraví a vytváření pracovních příležitostí.¹⁸⁰

Momentálně organizace zajišťuje projekty týkající se např. školství a především se snaží zlepšit gramotnost afghánských dívek a žen (viz. Příloha č. 5), dále pomáhá sirotkům a snaží se jim zajistit péči (viz. Příloha č. 6), také nabízí pomocnou ruku prostitutkám nebo se podílí na opravách vesnic.¹⁸¹

Podle RAWY nemůže být svoboda ani demokracie darovaná, ale je povinností obyvatel země bojovat za tyto hodnoty. I v dnešní době, po svrnutí vlády Talibánu, je ideál ženských práv velice vzdálený. Stejně tak jako založení nezávislého a svobodného státu.¹⁸²

¹⁸⁰ DVORSKÁ, A. Ženy v islámu. *A-kontra* [online]. 21.8.2005, 2/2005, [cit. 1.4.2010]. Dostupný z WWW: <http://www.a-kontra.net/zeny-v-islamu>.

¹⁸¹ RAWA [online]. 2010 [cit. 1.4.2010]. Revolutionary Association of the Women of Afghanistan. Dostupné z WWW: <http://www.rawa.org/index.php>.

¹⁸² Tamtéž

Závěr

V předchozích kapitolách bylo v této práci popsáno, jak vypadá afghánský rodinný život ovlivněný islámem a místními konzervativními tradicemi. Věnovaly se především ženě a dítěti v kontextu rodiny, každodenního života a dále tématu velkorodiny.

Jednotlivé části zahrnují úvodní obecný přehled západního a muslimského pohledu na život a postavení islámské ženy.

Další kapitoly, které jsou již věnovány konkrétně Afghánistánu, zahrnují okolnosti a důvody postavení ženy (od geografických a ekonomických po politické a právní). Následně se zmiňuje o jednotlivých etapách afghánského života, o možnostech studia, o zahalování či možnostech rozvodu.

Poslední část je věnována ženě a veřejnému životu, zaměstnání a okrajově i soudnictví či politice.

Práce se pokusila poskytnout alespoň základní informace o každodenním afghánském životě a možnostech uplatnění žen, o jejich právech i povinnostech. Rozhodně nehodnotila přístup k rodině, ženám či dětem. Snažila se podat základní informace a poznatky o této problematice, protože často kvůli neznalosti reálií a různých okolností dochází k nepřesnostem a omylům o představě ženské role v afghánské rodině. Navíc nelze místní postavení ženy hodnotit pouze skrze islámské náboženství, ale také podle konzervativních výkladů práva, jednotlivých tradic a místních zvyklostí, které se zde stále udržují, i celkové situace v zemi.

Tato velice odlišná kultura by se neměla porovnávat s kulturou západní, především z důvodů obrovských rozdílů nejen ekonomických, sociálních, historických, náboženských a dalších, ale také kvůli rozdílům v chápání současného světa.

Afghánistán je v mnoha ohledech jedinečný stát s velikou kulturní diverzitou na jednotlivých územích. Zásadní odlišnosti mezi venkovem a většími městy, nedostatečné statistiky, omezený přístup do země, nepřístupný terén

a mnoho dalších faktorů ovlivňuje i vydávané zprávy a literaturu. V současné době není znám ani konkrétní počet afghánského obyvatelstva, jednotlivé zdroje se velice liší. Obecně nejrelevantnější informace přináší zejména humanitární organizace, které v zemi fungují, či organizace sledující dodržování lidských práv.

Nejaktuálnější zprávy jsou k dispozici především na internetu. Jednotlivé elektronické zdroje bývají rozdílné především svým zaměřením. Některé jsou orientovány prozápadně (*Eurabia* či *Feminismus.cz*), jiné naopak protizápadně. Další se snaží být víceméně zejména informativní (*Wikipedie*, *United Nation Office on Drugs and Crimes*), jedná se např. o zprávy z různých expedic do Afghánistánu (*Pamír-Hindukúš-Expeditions.cz*) či články od vojáků, kteří zde slouží (*PRT Lógar*) nebo zpravodajské servery (např. *Aktuálně.cz*). Důležitým zdrojem jsou i české humanitární organizace, které v Afghánistánu působí (*Člověk v tísni*, *Berkat*). Práce nejvíce využívala těchto dvou elektronických zdrojů: *Afghanistan Online*, kde je k dispozici mnoho zpráv a článků o ženách, jejich právech i o různých zákonech, které se této problematice týkají. Druhým nejvyužívanějším zdrojem byla webová stránka *Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law*, která nabízí ke stažení současnou afghánskou ústavu a různé zákony – např. o manželství či o smutečních obřadech. Tyto jednotlivé dokumenty bývají zejména v anglickém jazyce, ale některé jsou přeloženy i do němčiny či zůstávají v afghánském jazyce – darí. Navíc je zde k dispozici průzkum, který byl veden mezi obyvateli v Afghánistánu v roce 2005. Tento dokument čítá zejména zprávy o způsobech svatby a manželství, polygamii rozděluje podle gramotnosti a bohatství místních obyvatel, zmiňuje možnosti rozvodu a zdůrazňuje rozdíly mezi městy a venkovem. Posledním důležitým afghánským zdrojem byly internetové stránky ženské organizace RAWA.

Nynější afghánská demokratická ústava vydaná roku 2004 teoreticky zajišťuje ženám veškerá práva (např. právo pracovat, studovat, právo na soud, volební právo). Do praxe se však tato ustanovení dostávají velice pomalu, a to nejen ve městě, ale zejména na venkově. Samotné ženy kvůli své negramotnosti, kdy často neumí číst ani psát, podobná práva vůbec neznají. Budoucnost Afghánistánu tak spíše leží v rukou dalších generací.

Použitá literatura

AL-BALAGH FOUNDATION, *The Muslim Family*. Tehran, 1988. 112 s. (ISBN neznámé).

AMINI, I. *Principles of Marriage Family Ethics*. Tehran : Departement of Translation and Publication, Islamic Culture and Relation Organization, 1997. 202 s. ISBN 964-6177-23-9.

BLANC, J.C. *L'Afghanistan et ses population*. Bruxelles : Edition Complexe, 1976. 168 s. (ISBN neznámé).

CARDINI, F. *Evropa a islám*. Praha : Lidové noviny, 2004. 295 s. ISBN 80-7106-640-0.

DAS, M. S. *The Family in The Muslim World*. New Delhi: M. D. Publications Pvt. Ltd., 1991. 284 s. (ISBN neznámé).

DENNY, F. M. *Islám a muslimská obec*. Praha : Prostor, 1998. 194 s. ISBN 80-85190-69-9.

DOLLOT, R. *L'Afghanistan*. Paris : Payot, 1937. 318 s.

FROUZOVÁ, M. (ed). *Závoj a džíny – ženy v islámském světě*. Praha : Vyšehrad, 2006. 207 s. ISBN 80-7021-840-1.

CHAJRÍ, F. *Islám*. Praha : Ikar, 2001. 255 s. ISBN 80-7202-922-3.

IZETBEGOVIĆ, A. *Islám mezi východem a západem*. Praha : A.MS., 1997. ISBN 978-80-902419-0-9.

Korán. Praha : Odeon, 1991. 795 s. ISBN 80-207-0444-2.

KOVÁŘ, J. *Islám a muslimské země*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1984. 370 s. ISBN 73/508-21-8.2. (25-07184).

KROPÁČEK, L. *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996. 263 s. ISBN 80-7021-168-7.

KŘIKAVOVÁ, A.; MENDEL, M.; MÜLLER Z. *Islám: ideál a skutečnost*. Praha: Panorama, 1990. 367 s. ISBN 80-7038-012-8.

KÜNG, H.; ESS, J. VAN. *Křesťanství a islám*. Praha : Vyšehrad, 1998. 191 s. ISBN 80-7021-262-4.

MAREK, J. *Dějiny Afghánistánu*. Praha : Lidové noviny, 2006. 403 s. ISBN 80-7106-445-9.

MAREK, J. *Stručná historie států: Afghánistán*. Praha : Libri, 2003. 123 s. ISBN 80-7277-128-0.

MENDEL, M. *Džihád*. Brno : Atlantis, 1997. 232 s. ISBN 80-7108-151-5.

MENDEL, M.; MÜLLER, Z. *Svět Arabů*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1989. 224 s. ISBN 80-205-0030-8.

MERNISSI, F. *Beyond the Veil*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1987. 200 s. ISBN 0-253-31162-4.

MYKISKA, M. *Afghánistán, prach a růže*. Nakladatelství MTM (mykiska@volny.cz), 2001. 144 s. ISBN 80-903044-3-5.

OSTŘANSKÝ, B. *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha: Libri, 2009. 255 s. ISBN 978-80-7277-404-3.

Periodika

AL-BADAWY, K. Závěť. Výtah z pátečního kázání 14. 3. 2003 v Pražské mešitě. In *Hlas*, 2005, roč. 23, č. 6 - 9. Ústředí muslimských náboženských obcí a organizací v České republice. (ISSN neznámé).

Etika při jídle a pití. Z knihy Abu Bakra Džábira Al-Džazáirího "Minhádž al Muslim" přeložil Daniel Boušek. In *Hlas*, 2002, roč. 20, č. 11 - 12. Ústředí muslimských náboženských obcí a organizací v České republice. (ISSN neznámé).

Marie, inspirace ve víře. Bolest a porod. Přeloženo z časopisu Al Jumuah, ročník 16, číslo 3. In *Hlas*, 2004, roč. 22, č. 1 - 6. Ústředí muslimských náboženských obcí a organizací v České republice. (ISSN neznámé).

Pozdravy. In *Hlas*, 2004, roč. 22, č. 7 - 10. Ústředí muslimských náboženských obcí a organizací v České republice. (ISSN neznámé).

Elektronické zdroje

A Report of the Fact-Finding Mission to Afghanistan. Family Structures and Family Law in Afghanistan. Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law [online]. 2010. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_legal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

Afghanistan Online [online]. 2010. General Map. Dostupné z WWW:

<http://www.afghan-web.com/geography/genmap.html>.

Afghanistan Online [online]. Kabul : 12.1.2009. Health. Dostupné z WWW:

http://www.afghan-web.com/health/maternal_mortality.html.

Afghanistan Online [online]. Kabul : 8.7.2009. The Plight of The Afghan Woman.

Dostupné z WWW: http://www.afghan-web.com/woman/rape_law.html.

BĚHOUNKOVÁ, M. *Aktuálně.cz* [online]. 5.10.2006 [cit. 1.4.2010]. Zrodí se v Afghánistánu noví buddhové?. Dostupné z WWW:

<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=252691>.

BERKAT [online]. 2010. Šťastné létající koberce - HFC. Dostupné z WWW:

<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=15>.

Canada's engagement in Afghanistan [online]. 23.10.2009. Afghanistan Elections

2009. Dostupné z WWW: <http://www.afghanistan.gc.ca/canada-afghanistan/progress-progres/elections.aspx?lang=eng>.

Constitution of Afghanistan, January 4, 2004

Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law [online]. 2010. Textbook on Family Law in Afghanistan.

Dostupné z WWW:

http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_legal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

Člověk v tísní [online]. c2006. Vzdělání. Dostupné z WWW:

<http://peopleinneed.cz/index2.php?id=264>.

Člověk v tísní [online]. c2006. Zdraví. Dostupné z WWW:

<http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?id=265>.

Decree of the President of the Transitional Islamic State of Afghanistan on the The Adoption of Electoral Law, 27. 5. 2004. Chapter 1, Articles 2-4. *Afghanistan Online* [online]. 9.1.2010. Government and Politics. Dostupné z WWW:

<http://www.afghan-web.com/politics/>.

DVORSKÁ, A. *Feminismus.cz* [online]. 16. 8. 2005. Zahalená tvář a zahalená mysl. Dostupné z WWW: <http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=442282>.

DVORSKÁ, A. Ženy v islámu. *A-kontra* [online]. 21.8.2005, 2/2005. Dostupný z WWW: <http://www.a-kontra.net/zeny-v-islamu>.

ESFANDIARI, Golnaz. *Afghanistan Online* [online]. 16.4.2009. The Plight of the Afghan woman. Dostupné z WWW: <http://www.afghan-web.com/woman/afghanlaw2.html>.

Eurabia [online]. 14.9.2009 . O feminismu a islámu Dostupné z WWW: <http://www.eurabia.cz/Articles/3366-o-feminismu-a-islamu.aspx>.

GOUDSOUZIAN, Tanya; MALIKYAR, Helena. *Afghanistan Online* [online]. 8.3.2010- The Plight of the Afghan woman. Dostupné z WWW: http://www.afghan-web.com/woman/afghanwomen_success.html.

IEC [online]. 2009. 2009 Election Results. Dostupné z WWW: <http://www.iec.org.af/results/leadingCandidate.html>.

Law of Marriage, 1971. Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law [online]. 2010. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_legal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

Law of Mourning Ceremonies. 1949. Family Law in Afghanistan : Max Planck Institute for Comparative and International Law [online]. 2010. Textbook on Family Law in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://www.mpipriv.de/ww/en/pub/research/research_work/foreign_law_comparative_law/islamic_legal_system/family_law_in_afghanistan.cfm.

NAJIBULLAH, Farangis . *Afghanistan Online* [online]. 20.7.2009. The plight of the Afghan woman. Dostupné z WWW: http://www.afghan-web.com/woman/bill_crime_descrim.html.

PRT Lógar [online]. 18.6.2008. Podpora školství. Dostupné z WWW: http://www.mzv.cz/prtlugar/cz/projekty/pribehy_pomoci/podpora_skolstvi.html.

QAZI, Abdullah. *Afghanistan Online* [online]. 8.3.2010. The plight of the Afghan woman. Dostupné z WWW: <http://www.afghan-web.com/woman/>.

RAWA [online]. 2010. Monogram. Dostupné z WWW: <http://www.rawa.org/monogram.jpg>.

RAWA [online]. c2010. Orphanage. Dostupné z WWW: http://www.rawa.org/tours/orph_picnic3.htm.

RAWA [online]. 2004. RAWA Literacy Program for Afghan Women. Dostupné z WWW: <http://www.rawa.org/x-courses.htm>.

RAWA [online]. 2010. Revolutionary Association of the Women of Afghanistan. Dostupné z WWW: <http://www.rawa.org/index.php>.

STANĚK, R. *Aktuálně.cz* [online]. 5.12.2006. Obří sochy Buddhů odkryly nové tajemství. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=285208>.

STANĚK, R. *Aktuálně.cz* [online]. 5.10.2006. Zrodí se v Afghánistánu noví buddhové?. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=252691>.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Karla. *Pamír-Hindukúš-Expeditions.cz* [online]. 23.10.2007. Dívky v Afghánistánu. Dostupné z WWW: <http://pamir-hindukus.expeditions.cz/divky-v-afghanistanu.html>.

United Nation Office on Drugs and Crimes [online]. c2010. World Drug Report 2009. Dostupné z WWW: <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/WDR-2009.html>.

Wikipedie : otevřená encyklopedie [online]. 25.7.2009. Bamjánské údolí. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Bamj%C3%A1nsk%C3%A9_%C3%BAdol%C3%AD.

Wikipedie, otevřená encyklopedie [online]. c2010. Islám. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Isl%C3%A1m>.

Wikipedie : otevřená encyklopedie [online]. 22.10.2005. Woman walking in Afghanistan. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Woman_walking_in_Afghanistan.jpg.

ZÍMOVÁ, Iva. *Skutečná pomoc* [online]. Pomoc dívčím školám v Afghánistánu. Dostupné z WWW: <http://www.skutecnapomoc.cz/jak-a-kde-pomahame/skolstvi/pomoc-divcim-skolam-v-afganistanu>.

Elektronické knihy

EMADI, H. *Culture and customs of Afghanistan* [online]. Westport : Greenwood Press, 2005. ISBN 0-313-33089-1. Dostupné z WWW:
<http://books.google.cz/books?id=bY8ck6iktikC&printsec=frontcover&dq=Culture+and+customs+of+Afghanistan&cd=1#v=onepage&q=&f=false>.

JOSEPH, S. ; NAJMABADI, A. *Encyclopedia of Women & Islamic Cultures : Family, law, and politics* [online]. Leiden : Brill , 2005. ISBN 90-04-12818-2. Dostupné z WWW:
<http://books.google.cz/books?id=4Uyypm6T7ZsC&printsec=frontcover#v=onepage&q=&f=false>.

KAMALI, H. *Law in Afghanistan : A study of the Constitutions, Matrimonia Law and the judiciary* [online]. Leiden : E.J.Brill, 1985. ISBN 90-04-07128-8. Dostupné z WWW: http://books.google.cz/books?id=ksC-BL2WivUC&dq=Law+in+Afghanistan+:+a+study+of+the+Constitutions,+Matrimonia+Law+and+the+judiciary&source=gbs_navlinks_s.

Anotace

Muslimská rodina v Afghánistánu

Práce se zabývá životem afghánské rodiny, který je velice ovlivňován islámským náboženstvím i geografickými, ekonomickými, politickými či právními a dalšími aspekty.

Zaměřuje se především na postavení ženy a dítěte v kontextu rodinné hierarchie i na problematiku venkovské velkorodiny. Popisuje důvody ženské role v rodině a následně jednotlivé důležité etapy v afghánském životě.

Konkrétně se věnuje narození dítěte, rozdílům ve výchově mezi dcerami a syny, tradičnímu ženskému zahalování či možnostem studia dívek. Dále se zabývá svatbou a manželstvím, polygamií i muslimským rozvodem. Zmiňuje také konečnou etapu života.

Okrajovým tématem je žena a veřejný život, ve kterém se práce zaměřuje na možnosti zaměstnání, postavení u soudu či v politice.

Klíčová slova: afghánská rodina, postavení ženy a dítěte, svatba a manželství, polygamie, rozvod, výchova dětí, zahalování, veřejný život

Annotation

The Muslim family in Afghanistan

This documentation deals with a life of Afghan family which is much influenced by Islam religion and geographical, economical, political or law and many others aspects.

It describes a position of woman and child in the context of family hierarchy and also the problems of a rural big-family. It explains the reasons of a woman's role in the family and than particular and important phases in Afghan life.

Concretely, it deals with a child birth, the differences in upbringing between daughters and sons, a traditional woman's veil or the possibilities in the study.

Moreover it describes Afghan wedding and marriage, a polygamy and Muslim divorce. It also mentions about a final phase of the life.

Marginal theme is woman and public life, especially intent on possibilities of employment, position in trial and politics.

Key words: Afghan family, position of woman and child in the family, wedding and marriage, polygamy, divorce, upbringing of children, veil, public life

Seznam příloh

Příloha č. 1 : Mapa Afghánistánu

Příloha č. 2 : Sochy v Bamjánském údolí

Příloha č. 3 : Výsledky prezidentských voleb v Afghánistánu 20.8.2009 (do 10. místa)

Příloha č. 4 : Tradiční ženský afghánský oděv - burka

Příloha č. 5 : Logo ženské organizace RAWA

Příloha č. 6 : Program RAWY za zlepšení gramotnosti dívek a žen

Příloha č. 7 : RAWA – péče o sirotky

Přílohy

Příloha č. 1 Mapa Afghánistánu



Zdroj : *Afghanistan Online* [online]. 2010 [cit. 1.4.2010]. General Map. Dostupné z WWW: <http://www.afghan-web.com/geography/genmap.html>.

Příloha č. 2 Sochy v Bamjánském údolí

Obří buddhové z Bamjánu

Byly to jedny z největších soch v lidských dějinách. Než je náboženští fanatici z hnutí Taliban vyhodili do povětří. Teď je vědci chtějí postavit znovu...



Bamján byl po staletí zastávkou na Hedvábné stezce



větší socha měla 53 a menší 38 metrů

ZÁHADA NEJVĚTŠÍ SOCHY

Nachází se v Bamjánu také největší člověkem stvořená socha ležícího buddhy, jak o tom píše čínský poutník S'üan-cang? Někteří archeologové, jako profesor Zémarylal Tarzi jsou přesvědčeni, že ano.



300 metrů?

HISTORIE BAMJÁNSKÝCH SOCH

- 3 století př.n.l. - do oblasti přinesl císař Ašoka buddhismus
- 1. a 2. století - buddhismus v oblasti Afghánistánu vzkvétá
- Menší socha byla vystavena ve 3. století a větší potom v 5. století
- Od 3. do 9. století a příchodu Islámu byl Bamján velkým buddhistickým střediskem. V desítkách chrámů bylo až 1000 mnichů
- Kolem roku 630 údolím procházel čínský poutník S'üan-cang a poznamenal si, že obě sochy byly bohatě zdobeny zlatem a diamanty

- 9. až 12. století - veškerá buddhistická kultura byla likvidována, sochy i fresky byly ničeny nebo rozkrádány
- 1997 - vojenský velitel Talibanu začal vyhrožovat, že sochy vyhodí do povětří, protože se neslučují s Islámem, který zakazuje zobrazovat lidi a zvířata
- Prosinec 1998 - vojáci Talibanu vyhodili do povětří hlavu menší sochy a vyvrtali díry do větší sochy, aby tam mohl být vložen dynamit
- Březen 2001 - sochy byly zničeny. Jedním z důvodů byla pomsta Talibanu za zesilující se embargo a sankce ze strany OSN








Zdroj : BĚHOUNKOVÁ, M. *Aktuálně.cz* [online]. 5.10.2006 [cit. 1.4.2010]. Zrodí se v Afghánistánu noví buddhové?. Dostupné z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/asie-a-pacifik/clanek.phtml?id=252691>.

Příloha č. 3

Výsledky prezidentských voleb v Afghánistánu 20.8.2009 (do 10. místa)

Candidates Name	Total Votes	%
1. Hamed Karzai	2,283,907	49.67%
2. Dr. Abdullah Abdullah	1,406,242	30.59%
3. Ramazan Bashardost	481,072	10.46%
4. Ashraf Ghani Ahmadzai	135,106	2.94%
5. Mirwais Yasini	47,511	1.03%
6. Shahnawaz Tanai	29,648	0.64%
7. Dr. Frozan Fana	21,512	0.47%
8. Mulla Abdul Salam Rakity	19,997	0.43%
9. Dr. Habib Mangal	18,746	0.41%
10. Motasim Billah Mazhabi	18,248	0.40%

Zdroj : IEC [online]. 2009 [cit. 1.4.2010]. 2009 Election Results. Dostupné z WWW: <http://www.iec.org.af/results/leadingCandidate.html>.

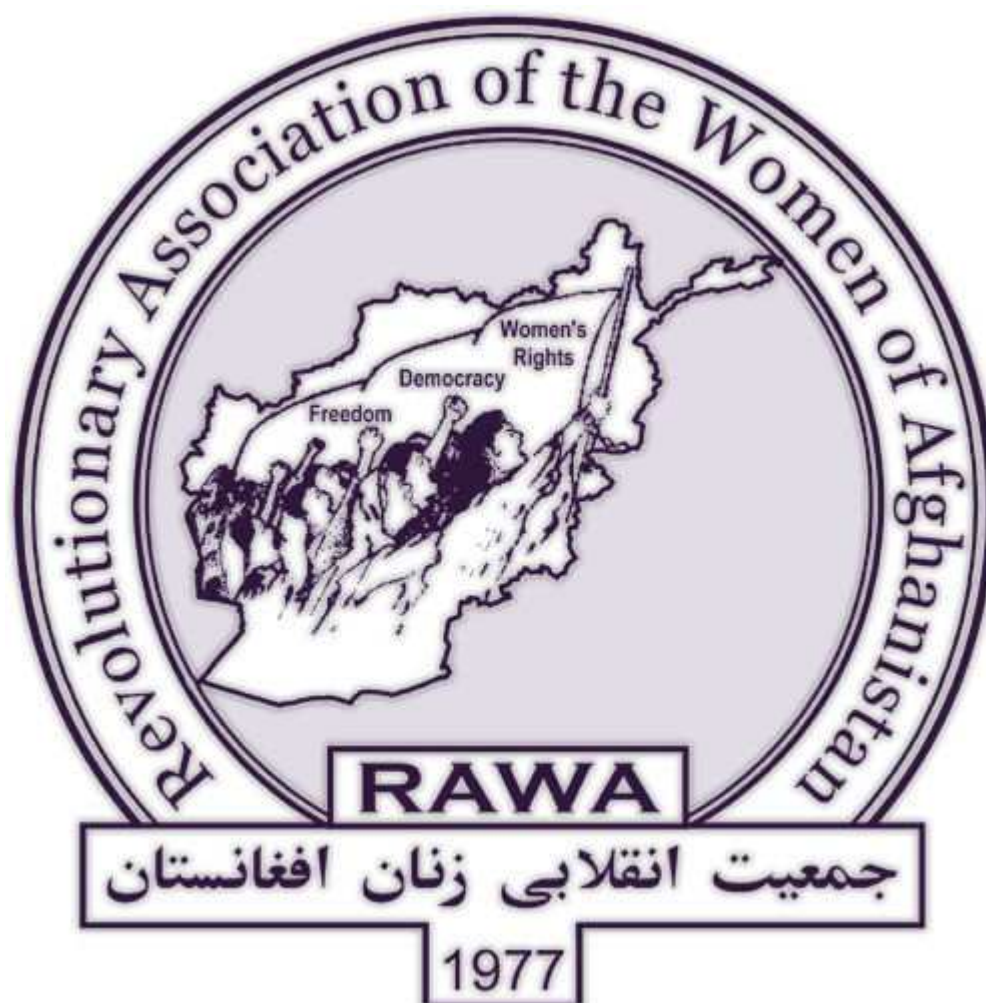
Příloha č. 4
Tradiční ženský afghánský oděv – burka



Zdroj : *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. 22.10.2005 [cit. 1.4.2010]. Woman walking in Afghanistan. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Woman_walking_in_Afghanistan.jpg.

Příloha č. 5

Logo ženské organizace RAWA



Zdroj : RAWA [online]. 2010 [cit. 1.4.2010]. Monogram. Dostupné z WWW:
<http://www.rawa.org/monogram.jpg>.

Příloha č. 6
Program RAWY za zlepšení gramotnosti dívek a žen



Zdroj : RAWA [online]. 2004 [cit. 1.4.2010]. RAWA Literacy Program for Afghan Women. Dostupné z WWW: <http://www.rawa.org/x-courses.htm>.

Příloha č. 7
RAWA - péče o sirotky



Zdroj : RAWA [online]. c2010 [cit. 1.4.2010]. Orphanage. Dostupné z WWW: http://www.rawa.org/tours/orph_picnic3.htm.